

منذني القل كاروانتهى فيه لك
www.iqra.ahlamontada.com

نوسه رى

حواند رشيد جاد شلى

بۆدایەزانی ئۆن جۆرە کتێب: سەردانی: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

تەسبیل انواع الکتب راجع: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەڕە داتۆد کتێبەکانی مەخترەف مەراجە: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

لەکتێب (کوردی ، عەرەبی ، فارسی)

همولير له گمل کاروانه‌ی فملک

نوسه‌ری

هادي رشید جاوشلي

۱۹۸۷

(بهش یکم)

همولیر له گمل کاروانه‌ی فمک

چهند جار له موبهر له قاموه پرتوك ونوسراوی تاییه‌تی ومجاری تر له هه‌ندی وتار په‌لاماری باس وممه‌والی کونی هه‌ولیرم دلوه له سالانی رابوردو ، سه‌رو چاومی زاته‌کالم له گه‌لی کات یاد ویرو باوری خوم بروه — چیم دیووه — وه ییتوه وه وه خونتووه دمبرباری هم شماره مه‌زنسه وه ولاته‌که‌ی هه‌ر جارمک لاپه‌رمیکي تازه له کوشه‌یه‌کی هم باه دواوهم پاش لی کورنه‌وه‌یکي ته‌واو — وه هه‌رده‌م ومه‌هر که‌ره‌تیک وام دیوه که‌باس له‌م شاره وه رابورده‌ی له‌توانا نه‌ه که‌تواو ییت — وه هه‌ر جاری هم باه له‌قوه بویی تازه‌ی لی پیا بروه ومرواوبوه بونه شایانی وه‌تاریکی تازه .

وهم نوسراوه تازه‌م که به چهند بهش له‌قلم دراوه به‌هیچ چورمک وه به‌تایه‌تی تی باس له‌میژووی شاره وه کومه‌لایتی به‌تواوی فاکات وه بوهم باه ته‌رخان نه‌کراوه نه‌ها به پیوستم زانی له‌م زنجیره باه به‌کورتی رابورده‌ی هم شماره وه سه‌ر گزشته‌ی بو خونتووانی خوشه‌ویست روشنای بکه‌م بی‌گومان بونی شاری همولیر نه‌گه‌رته‌وه پیش زاین به‌شش هه‌زار سال زه‌تر ، وه له‌و کاهمه‌ه تا یسته هم شاره هه‌ر گاو‌مدان بروه وه پر له‌ژبان بروه وه‌گه‌لی نوسه‌رانی خو ولاتی وه بیگانه‌لایان وا دهر که‌وتوووه

که هم شاره کوتترین شاره له روی زمینی که تا ئیسته پر له ژبان بهر دموام
 ماوم به لکو له روی زمین زور شاری تر له هند و چین و جیگای تر و له هم
 شارهش کوتر بووه به ئلام هیچ شارک له هم شاره کوناهه همساوه وه زور
 به یان له بهر کاره ساتیک روخاوون همو به جور یکی تر ویرانه بونه و مک
 گورانی تابو هموا همو به لافاو ویا بو مه لرزه و هندی شاری تر به بونه ی
 شهر و شور و چه نگ دانشتوانی کوچیان کردوه .

ئهما شاری ههولیر وه قهلابه رزه که ی دانشتوانی به رابهر به همو
 کاره ساتیک خومان گرتووه به رابهر به پهلاماری دوومن هم شاره پارو
 کراوه . وه زبانی تیا بهر ماوه وه له گه کاروانه ی خه لک کارو باری هه ل
 سور اووه وه ژبان وه کومه لایتی تیا بهر دموام بووه و بورژاووه و هم ناوچه به
 له میژوی کون چاو که یکی گرنگی بلاو کرده و ی زانستی کون بووه وه
 هستوگاری مهن بووه هریش که و تن له سه ر زمین . و هم پرتو که
 ههرومک و اتمان که زنجیر که به شه له ههوالی کونی ههولیر باس ته که ی .

وه له هم زنجیره تازه به گه لی شت له نوسراوانی کونمان که به عربی ویا
 کوردی بلاو کراوه و به باس نه کراوه .

۱ - نهوی شار :

به زبانی کوردی به ههولیر ناو پر نهوه وه ناوی کولی له میژوو به اربا
 ایلو ناو براوه وه گوته پیش یا بونی ئاینی ئیسلام مبارک ویشی زاینی مسیح
 ئه لین هم شاره که به یکی گایکی کون بووه له هه مو لایک گه لی کورد
 هاتوته زبانتی و به جیگای عشارش ماوه مک ناو دار بووه وه ئیسته به
 اربیل و ههولیرش ناو نه بری و نه سهرانی کون به چه ند ناو ناوان بردوه

وهك - اربا ايلو - اريره - اربل - اربل هر چند ليكي نه دمه وه به
هواوي نازايري ناوي هويلر له چي شتي ودرگيراوه وه بوج له كونه وه تا
نيسته هويلر وه اربل هدرحو ناو له يك كات هدردم به كار هيزاوه .

گهلي نوسر بيرو باوريان هه به دمبربارمي ناوي اربل به نلام زور كم
كهس دمبربارمي ناوي هويلر لي كونه وه ي كروه به پيوست نه زانرا كه
فهرموده ي هم نوسر اته بگيرنه وه چونكي دمبربارمي ناوي هويلر به
هواوي هيچ شتيك ليسان روشنا ناي تهوه .

۲ - هم شاره :

له كونه وه دويارچه بووه - پارچه ي يكمسي قهلاي هويلر كه س (۳)
گهرهك بووه - سه را تويخانه كه كه - وبش دوهمني شار نه ي خواروي
قهلا به كورتهك ناو براوه و هم پارچه به چوار گهرهك بووه له سالاني ۱۹۳۱
بهرو پيش خاقتا وه سعدواوا - تحيل - جوله كان وه گهركي هرب .

و هم شاره له كاتي ناسايش به درزي ميژوو گهره بوته وه گهش
بو تهوه وه له كاتي ناسوي شار گرژ بوتيه وه وه ژيان روله سهختي بووه .

وله ههر كاتي شار دانشتواني زود بوته خواروي قهلا خافو بهرمي
تازمي تيا كراوه چونكي نه ندازمي قهلا كم وه زيادي نه بووه بهلام كورتهك
كه شار له بورژان بووه گهره كي تازمي تيا دورست كراوه وه شار بهرمي
سه ندوه وبالي كيشلوه وه ورده ورده نه ندازه ي گهره وه زل بووه .

هيچ كهس له تواناي نيه كه يزاي هم شاره لمجي كاتي دورست
كراوه وه هم شتمني كه نه توانم بهيرو باوري خوم په ندي بكم ته نسا

ته توانم بليم بونی قهلا ویا بونی ئاومدانی و محورست کردنی خانو بهره له قهلات پیش ئاومدانی کورته که و نه گهر کهس بیرسی ئهم قهلايه شوبنه که ی ههروا بهرزو پان بووه و ئهم گرده دهست کرده و یا ههرووه بهی باوری خوم ئهم شوبنه گردیکی لی بووه بهلام بهرابوردنی سالها ئهم گرده ورده ورده ته نلازمی پان و بهرز بورتوه .

۳- و مه تا ئیسته بهی زانستس بهی ماوهی کون (اتار) لی کونه هیچ شوبنکی قهلات نه کراوه و مهل نه که ندراره تازانیاری بهی ماوهی کون و میژوو نوسه که مه نندی شتیان به چه نك بکهوی بوئهمی یزانی که قهلا چون یا بووه و مچی له ویر دا په یلدا ئه بی .

وه ته گهر له مومدواوه هه نندی شوبنی له لاین دهست گیری بهی ماوهی کون مهل بقولری و مهل بکتلری وائهمانین زور شتی کون په یا ئه بی و به دهست نه کهوی و زانستیکی تازه و گرنگ به چه نك نه کهوی بوروشنا کردنی میژووی کونی قهلات و یا بونی و بهرابوردنی، و قهلات له کونه و تا سالی ۱۹۰۰م ههنا یک دهرگای بووه بهلام له ویر قهلا چه ند ریگایک بو دهره ووه بووه .

بو گاموشو له کاتی که قهلا و مشار له لاین له شکری دوژمن دهره ی گیرایی و پهلامار درایی زور کهم روی داوه له کانی چه نك و مشهرو شوری کون دانستوانی قهلا بهی جیلن ، و قهلا سهنگه ریکی به هیزبووه بو پارێزتی شار و بهوشکهستی له شکری دوژمن له گه ل ئه شدا له گه لی خانوی قهلا له ویر خاکی و وریک میریک و یا عهباریکی دهرست کراوی تیا بووه بو شار دهموی شتی به ئرز ته گهر شار له ویر ترسی داگیر کردن بووی

له ښار هندی مال جو ماوه پکي کورت به جيان هيشيت .

دهك يستوه پيش سالي ۱۹۱۴ چاريكيان چند بومه له رزمي به هيز له هوليرو روی دلووه وه بو پارزتن لهم کاره سانه زور کس له دانشتواني قهلا بوماوي مانگي وه يازبات کوجيان کردوه وماليان گوزايتوه بو چند ديجاني نريکي شار وه گهلي مال له خيومت وه يا ره شمال لاهوون .

وه لمقلا (۳) پيري لاهو خواردهومي تيا بووه له کاتي دمرگا به ستنی قهلا به کار هاتووه ، وههروها له قهلا چند دوحا کانيک ويک قاوه خانه ي تيا بووه .
وه هم قهلا به جيگای پارزتي دانشتواني شار بووه وچوار دعوري گهر که کاني خواروي خه للمقيکي قول وه پاني تيا بووه له گهل شورده پکي به رز وه پان به بونه ي قهلا وه خه نلقه که ومشوره که هم شاره له دوومن پاريز کراوه .

(۱ - نمنده ي ولاتي هوليرو :

له هندی چه زخي ميژوو هم ولاته سنوري زور جيگای گرتووه ول هندی کاتدا هم سنوره زور همک بووه .

سنوري ولاتي هوليرو پي توپوگرافيه ي کون لاي خوارموه ي همکورت به يني ههرو زي هم زي گهورموه وه زي بچوک به يني هم تخوبه له دوکا نموه تارانيه هم گريتموه وه له لاي زي گهوره هم سنوره همروات تاسنوري ناميدي وه ناکري هم گرت وه ، پيچ ندها وه تاسنوري موصل نه ي بودامه ني خازره .

وه لاي قري سنوري تورکيا به ناکاني ردهش وه لس کوچکي کاني رهش سنور له گهل کوردستان ايران دهست پي همکات ناهاجي نورمان رو

به‌رو بو سیده‌کان تا نه‌گرتیموه سه‌ر کانی‌ره‌ش .

به‌پی نه‌م قشقه‌یه‌ توپوغرافی ولاتی هه‌ولیر چوار چویه‌کی قضسای
مخوور و مشقلاوه وه رانیه رواندوز (صدیق) وه زیبار تا ئاکری نه‌گرتیموه .

وه له کاتی عثمانیه‌کان هه‌ولیر قائمقام نشین بووه ته‌ها ناوچه‌ی شقلاوه
و مخوور په‌یوندی به‌م شاره هه‌بووه نه‌ی له کاتی باس کراوه سنوری به‌ینی
دوزی تا دوا‌ی چپای سه‌فینی بووه گه‌لی نوسه‌ران نه‌لین هه‌ولیر پیش
پیداپوینی زه‌رده‌شت زیارت گاهی هه‌مو کوردستان بووه و مه‌ه‌ندی
له‌نوسه‌ران نه‌لین نه‌م شاره کبه‌یکی ئایشکی کونی خوا په‌رستن بووه و پاش
پیا بونی زه‌رده‌شت گه‌لیک له دانشتوانی شاروه‌وه‌لا ته‌که بوینه زه‌رده‌شتی وه
باش پیا بونی ئاینی حضرتی عیسی زه‌ری گهل هاتوینه سه‌ر نه‌م ئاینه، پاش پیا
بونی ئاینی ئیسلام مبارک له سالی ۱۶هه‌ دواوه گه‌لی نه‌م و لاهه هاتوینه سه‌ر
ئاینی ئیسلام زور که‌م که‌س له هه‌ندی جیگا له سه‌ر ئاینی حضرتی عیسی
هاو نه‌وه .

وه به‌ پیا بونی ئاینی ئیسلام زه‌رده‌شتی به‌ ته‌واوی له ولاتی هه‌ولیر
دوا‌ی پی هاتووه .

ه - هه‌روه‌ک و تمان نه‌م پر توکه

ده‌رباره‌ی میژوی هه‌ولیر نه‌ به‌لام ئاوینه‌که بو باس کونی هه‌ولیر له‌گهل
نه‌مه‌شدا به‌شیککی نه‌م نوسه‌روه ته‌رخان کراوه بو کورته نویسینگ له نویسی
چه‌تد نوسه‌رێک که‌باسی نه‌م شاره نه‌که‌ن .

٦ - نه‌م نوسه‌راوه چهند به‌مش

له‌ کومهلایتی کولی هه‌ولیر باس ئاکات ، چه‌ند لاپه‌ره‌ی تری ده‌رباری

همل كهوتى هم شاره وه ديمه نى كوني ومشوى وىانى وه رابوردمى كهكات.

۷ - زورشت بى ويسه كهكهر

له همولير باس كرا به تاييه نى باس بكري له قه لاني همولير -
كاره كاني همولير - چهند لاپهريك دهر باره ي كورته ميژوى كوني وه پياوى
ئاودارى ومزور شتى تر ومك هاوينه گوارى وه به چى ماوه ي كون (ائسار)
له گهل نه مشدا لهم نوسراوه هم شتانه باس كه كرا چونكى له نوسراوى چاپ
كراوى پيشومان كه به عربى نوسراوه و له ژبر ناوى (تراث اربيل التاريخى)
هم شتانه باس كراوه بو همومى دوباره ته يتهوه همرشتى له پرتوكى ئاويراو
نوسرايى لي ره دوباره كه كراتيهوه .

۸ - هم فامه يه كه به ناوى همولير له گهل كارونه ي فلك كه چهند
به شيكه يك دواى يك هر گزمشته ي ومرا بوردمى وديسه نى كوني همولير
پيش گوراني بهر چاو ئمخاتوه ومك گاورنه يك بو كه نجى هم ولايه ، پاش
ساله ها وه سالها وانمزانم هم نوسراومش له دهفتري ميژوو ه نوسرى .

(بەش دوھەم)

دیمەنی کونی ھولیر وە کومەلایتی

زور گرنکی ئەزانم کە باس دیمەنی ھولیر پیش ٦٠ سال یان لە ١٩٢٦
بیری خەلک بۆخەمەوێ چوونکی ئەتوانم بێم هەتا سالی ١٩٣٥ ھولیر زور
نەگورابو و زور شیوەی کونی تیا ما بو ، لە سالی ١٩٢٦ پەرو دوا ھولیر
ورژە وردە دەستی بە گورین کرد لیرەدا بیرو باوری خۆم کە لە سالی ١٩٣٠
ھولیرم چون دیوێ باسی ئەکەم . ئەم شارە دانستوانی زوریان لە قەلابون ،
قەلا (٣) گەزکی تێدا بو کە بە ناو گەرەکی توپخانە - سەرا - تەکیە ناو
ئەبران .

لە دەرگای قەلا سەرای کون بووباش سالی ١٩٢٠ کراوتە بەندیخانە
و پاش سالی ١٩٣٦ کراوتە قوتاییخانە کچان .
و لە دەرگای قەلا چەند دوکانیکی تیا بو .

لەقەلا کە سەر ئەکەوتی گورە پانیک بو ئەوانەیی بو قەلا ئەهاتن نەختی
رائەوستان ھەتاسیکان ئەدا ئەنجا کە ئەچوێ ناو دەرگا پیاو رینگای راستیان
ئەگردد وە رینگەێ تر بەدەستی چەپدا ژن هاتو چوێ لی ئەکرد ، وە لە لای
چەپی بیجەێ ئەورینگایە کاولی قوتاییخانەیکی کون بو کە پێشان ئەهوت

قوتاييخانه‌ی ملا رسول افندی ، والدهر نه‌گوي که هم شونه له کونه‌وه بو
قوتاييخانه ته‌رخان کرابو نه‌لين زور علمای گه‌وره له‌م شونه فيري خويندني
به‌رز بونه .

له قه‌لاه‌ها له يك مزگه‌وت نووړي جمعه نه‌کرا نوموش مزگه‌وتي به‌ريز
ملا افندی بو که له کاتي ناوېرلو يکه پساوه گه‌وره‌ی هه‌ولير بووه له‌م
مزگه‌وته قوتاييخانه‌ي‌کي ټايني ئيسلام به‌ ناوېانگي تيا بووه که زور
خويندواري به‌رز له‌وه شونه فيري زانستی بونه و ملاي گه‌وره‌ی به‌ريز
خوي گاموژکاری روژي جمعه‌ی نه‌کرد هه‌روها خوي سړوکی مام وستايان
نه‌م قوتاييخانه بو ، هه‌مروپي رستي مزگه‌وت و مملاکان وه قوتاييکان له
لاين خوي پاره‌ی بو دانه‌زا .

قه‌لا يك ده‌رگای بووه له دموري عشاقلي دهرگای دوه‌مي بو کراوه
وپاش سالی ۱۹۲۱ ده‌رگای سپه‌م به‌ ناوي احمدی دوست کراووه .

کولانه‌کاني قه‌لا و نه‌ ئيستانه‌بو هه‌ردولای کولان و نه‌ک ديواريك بو که
ريگای روپشتن پياده بو ، دونه‌کي جوگله‌ی ئاوي پس بووه وه ئاوي
بارانیش تيا نه‌چو ، هم سه‌کولان به‌خشتي سور دوست کرابون ، جوله‌که‌کان
هه‌رچند له خوار قه‌لا داثبتون به‌لام له‌قه‌لا که‌ليشته به‌کان هه‌بو دوحه‌شي
بو هي دهرموه‌يان دووه‌يا سي مالي تيا جي تشين بو .

قه‌لا ټيکه‌ی ده‌ خانوي تيا بووه وماره‌ی ټيکه‌ی نو هه‌زار کس
نه‌بو .

له قه‌لا چه‌ند مزگه‌وتي تر هه‌بو وه چه‌ند ټکيه‌ي شيخ و دهروش تيا بووه

وڪ مزگهوتي مالی بي گهن وٽيڪهي شيخ شريف وه نڙيڪهي ۲۰ ديوانخانهي
تيا بو كه شهو خه لڪي تيا ڪو ٿه بو له ههريڪيان چهند ميوانيڪي تيا ٿمخوت
كه له جيگاي ترهاتون وه يا خه لڪي گوندڪاني ههولير بوون .

لهوڪاته قهلا جي نشين هه مو پياوه ٿاودران شار بوون وهه مو دوه له مندي
شار كه خاون ڪشتوڪال بوون يا خاوهني پارهي زور بوون ماليان له قهلا بو پاش
سالي ۱۹۳۵ ورده ورده چهند خاون مالي قهلا بي دمستيان به خاڻو ڪردن ڪرد
له گهره كه گاني خواروه .

شاري ههولير لهوڪاته شدا بازاريڪي زور گهروهي بو — وجگه له
مدمها دوکان — هوت قهيري به مالي ده باغه کان تيا بو له گه سي قهيري
تر . وهه ڪوشهي بازار بو فروشتي ويا دورست ڪردني بابتيڪ بو — له
لايڪ جيگاي ٿاسنفر دواي وان ته نه ڪه چي وه سه راج — ڪورتان دروو —
ڪارگه چي — سه بزه فروش — قصاب — بقال وه عطار ڪوتال فروش وه دلاڪ
وزور شتي تر .

دانشتواني ههولير گشتي وهڪ ٿيئا اسلام شافعي منصب بوون .
گهره ڪيگي بچوڪ له خواروه جوله كه بوون كه گشتي ٿماريان نڙيڪهي هزار
ڪس ٿه بوون له سالي ۱۹۵۰ — ۱۹۵۱ همويان ههوليريان به جي هيشت .

باسمان ڪرد كه ٿم شار به شيڪي قهلا بو ، بهش دوم خواروهي قهلا
بو ٿم بهشه به ڪورتمڪ ٿاوه ٿه پرا .

ٿمارمي دانشتواني شار له سالي ۱۹۲۷ ٿهواهي ٿاؤنوس ڪران وه ٿهواهي

له ناوئوس خویان شارد بر گشتی فزیکه‌ی ۲۵ هزار گوس نه‌بون .
 مسیحی هم‌هوان له‌گوندی عه‌نکاوه دانه‌نشتن که ایسته بویه شاریکی
 چکوله ، به گهریکی هه‌ولیر دانه‌زی ، ئه‌سانه‌ش له‌دانشتوانی زور کونی ئه‌م
 خا‌گه‌ن وهاوه‌ی چند چهریک هه‌ر به برایتی له‌گل دانشتوانی دیهانی تر
 وشارستانی هه‌ولیری به‌رموه چون . و له‌و کاته‌دا له‌ناو شار نه‌ها ده‌داوزده
 مال مسیحی زیاتر نه‌بومه‌وه له‌پاش سالی ۱۹۴۰ له‌گهرگی عه‌رب که‌نیسته‌کیان
 دورست کردوه پاش ئه‌م سه‌ره‌تایه‌ی پی وسته هه‌ندی شتی کونی هه‌ولیر به
 تایه‌تی باس بکری .

۱ - قوتایخانه :

له‌م دوهم‌دا له‌م‌تاره ته‌ها یك قوتایخانه هه‌بوه شوینه‌کی ئیستا دوکاته
 له‌سه‌ر شقامی صلاح‌الدین به‌رامبه‌ر به‌بازاری گه‌وره ، له‌سالی ۱۹۲۵-۱۹۲۶
 قوتایخانه‌ی تازه دورست کرا که جیگا‌گه‌ی ئیستا کراوه به‌پارێزگای هه‌ولیر
 وبیجگه‌ ئه‌م قوتایخانه له‌وکاته‌دا قوتایخانه‌ی یکی تر کراوته‌وه له‌گهرگی
 تعمیل،وه‌پاش سالی ۱۹۳۰ سیه‌م قوتایخانه له‌سه‌ر شقامی مظفر به‌رامبه‌ر به
 قه‌لا کراوه‌وه .

ئه‌ما قوتایخانه‌ی کچان پاش سالی ۱۹۳۶ له‌قه‌لا دامه‌زداوه وبیجگه‌ نه‌مش
 له‌زور مزگه‌وت قوتایخانه‌ی ئابینی بووه‌ك مزگه‌وتی قه‌لا - و مزگه‌وتی
 یگه‌ن له‌قه‌لا - و مزگه‌وتی بازار و مزگه‌وتی شیخ ابو بکر افندی .

۲ - کونه‌ن مزگه‌وتانی هه‌ولیر -

مزگه‌وتی ملا افندی له‌قه‌لا - مزگه‌وتی شیخ چولی - مزگه‌وتی خاتقام
 مزگه‌وتی شیخ محی‌الدین و مزگه‌وتی بازار - مزگه‌وتی شیخ الله - مزگه‌وتی

شش په‌نجه له‌ڼاو بازار وه‌چند مزگوتی تر .

ویجگه مزگوت تکیه‌کان که شونی درویشی قادری و نقشبندی بون له‌کلیکین نور کراره و مک ته‌کیه‌ی شیخ شرف له‌قلا وه‌ته‌کیه‌ی شیخ حاج‌الدین - تکیه‌ی شیخانی دارمخورمک - تکیه‌ی شیخ مصطفی ابو بکر افندی - و تکیه‌ی خلیفه احمد - و تکیه‌ی شیخ عارف و تکیه‌ی شیخ سلیم (۰۰۰)

۲ - نمخوس دوته‌نروستی :

له‌دووری عثمانلی پاش سالی ۱۹۰۸ له‌لاین بلدی‌ه‌ی (شارستانی) ه‌ولیر نه‌خوشخانه‌یک بچوک دامه‌زراوه و دکتوریکی زالیان له‌موصلموه هیناوه و پاش کوتای شهری یکمی سه‌رزمین له‌سالی ۱۹۱۹ دولت نه‌خوشخانه‌ی دامه‌زراوندوه پاش دامه‌زراوندنی ملوکی‌تی عراق ته‌ی - پاش سالی ۱۹۲۱ ورده ورده هم نه‌خوشخانه ریک خراوه به‌لام هیچ کاتی هه‌تا سالی ۱۹۴۰ له‌دو دکتور زبتری تیا به‌ووه و هه‌گه‌ر زور کون باسی ته‌نروستی بکه‌ین ته‌مین چه‌ند باب‌ه‌ت درماني خوی بووه بو هه‌ندی نمخوشی - و مک درماني چاو که هم درماني له‌توی ترش و شهب دورست ته‌کرا بوچاوئیشه به‌کار نه‌هینرا - وه‌ته‌خرا ڼاو پارچه په‌روکیکی خاوبن وه له‌ڼاو شیري دایکی کوریکی شه‌ش مانگه هم درماني ته‌تاواوه انجا ته‌خرا به‌چاو وئیکی چاو به‌ایش و ته‌گه‌ر بیاو بایه شیري دایکی کچیک په‌یا ته‌کرا بوته‌وی درماني ته‌تیا ته‌تاواوه . و سه‌رما وه ته‌نگه نه‌خسی وه کوکه هه‌نگوتیان گه‌رم ته‌کرد و دارچین و به‌هاراتیان تی ته‌کرد پاش سارد بوته‌وی روژی ۳ جار نه‌خوش به‌کاری مه‌ینا .

بو ههلامت - گيايك له دهشتي هوليړ له بهار يا نهيت به حاجيله ټاو
 نه پري ، لموصل به (بيون) ټاو نه پري گولي حاجيله وشك نه كړا، هم گوله
 به دوشيوه بو ههلامت وه كوكه وزك نيشه به كار نه هات پاش كولا نډني له گل
 شكر ټاوي نه خورايموه وبوه هلامت جار به جار نه خوش لوتي نه دا بهر هه لمي .
 ههروها ، سوتك له گل شكر نه كوتراوه وه له ټاو شير نه كولا انجا نه خوش به
 كاري همينا .

ودهرمانيكې تر له مازو شېب وچه نډشتي تر ټيكل نه كړا پاش كوتينكي
 ورده بو غازاري دم ، ددان به كار نه هات .
 ۴ - سراي دولت -

له كاتي عشانلي له قهلا بووه وه له دوا روژي هم دومره له خوارموه له
 جيكاي مديريتې پوليسي محافظه نيسا لهو شوينه قشليك بو له شكر
 دورست كړا بو وه پاش هم دومره جيكاي له شكر گوزراوه دره وه ي شار ،
 وه ، هم شوينه بووه جيكاي پارزگه ي هوليړ وپاش سالي (۱۹۳۰)، (۱۹۲۷)
 دهست گاهيكې تازه له شوينه بو سرا دورست كړا وپاش ماوه ي چه ند سال
 له پشتي چه ند ژوري ترش دورست كړا .

هه ټا سالي ۱۹۴۰ هه مو دائره كان لهو جيكايه بون ي جگه قوتا يخانه
 - له خوشخانه - بلديه (شارساني) پاشتر دائره ي تمجيد - وټرس له
 دروه ي سراي جيكايان بو پيا كړا .
 ۵ - جيكاي زيارت -

چه ند شونك له ټاو شار ه يياو چاك دائه تران وجي تشيني شار جار به
 جار زيارتي هم مه رقه داته يان نه كرد و هم هزار گاهه كونا نه ته نه من

— شیخی چولی — بابا حیدر امام محمد — سلطان مظفر الدین ب — عزیز
پیغمبر — امامی باومرهل که به یل امام ناو تهر — وهستی ئیمامی .

۶ — پیش سالی ۱۹۲۶ هیچ لوتیلیک له هملیر

نه بووه ریموار کاروانچی له خان داگه به زین وئمه های له خان مههاتنه
خواروه زور گهم بون چونکی له قهلا قریکه ی ۲۰ دیوانخانه بووه ومله کورتهک
هم دیسان قریکه ی ۲۰ دیوانخانه یا میوانخانه ی تیا بو ئهم میوانخانه هه ندیکی
له لادیوه مههاتنی وهه ندیکی تر له شاریکی ترموه گه لی له مانه ناسیای ئهم
خانه خره نه بوون ، باش سالی ۱۹۲۶ دو اوتیلی پچوک یابو که یکسان به
مگردیج ناو تهر دوهم به ناوی لوتیل (فرح) قاوبرا .

۷ — هملیر له کونه وه چه ند حمامیکی تیا بو وه حمام قهلات و حمام
علی اغا و حمام گموره — و حمام بچوک — و حمام موده و کوترین قاومخانه ی
هملیر قهوه خانه ی عبو به و مدوه هم قاومخانه ی علی فلیح بووه — انجا
حاجی شکر ناو باش سالی ۱۹۳۰ قاومخانه که ی دامه زراعتوه و قاومخانه ی
عزیز افندی جیگای خورنوارن بو و کییخانه ی تیا بووه . . .

وه یکهم چاپ له لاین مام وهستی گموره سید حسن حزنی

هینراوه بو هملیر که روژنامه ی زاری کرمانجی پاشتر چه ند گوفا ری
بی چاپ کراوه .

۷ — له شاری هملیر له سالی ۱۹۲۷ تنه (۲) س

شقام پروه شقامی مظفر به صلاح الدین خاترا د وئهم س شه شقامانه به
خره به رد راخرا بون پاشتر گوراوه چه شنی تازه . له ناو شار هیچ بی وستی

اوتومتیل نه بو چونکی شاره نه ندازه که ی زور کهم بو به پی هاتو چو نه کرا
 پاش سالی ۱۹۴۰ تا سالی ۱۹۵۰ چند عاره بایک یا بو که به ولاغ کارمان
 نه کرد وه له سالی ۱۹۵۲ اوتومتیل ورده ورده له ناو شار به کار هات انجا له
 سالی ۱۹۵۳ بهدواوه (اداره ی محلی) دمستی به پاص کرین کرد که له ناو شار
 نامو شوی پی بکری چونکی پاش مالی ۱۹۴۰ شار رو به گهوره ی رویش
 نه ندازه که ی فروان بو و چند گهریکی تازه دامه زرا له گل نه مشدا سالی ۱۹۵۷
 ژماره ی همولیر گه یشته تریکه ی پنجاهه زارکس ایتر لعمه وادمر نه کمویت
 که همولیری ئیستا گهر بهر چاو بکسری له گل دیمه نی کونی زور گور اووه
 ویش کهوتوه، ژماره ی ده کهرت له جاران زیاتره وشیه ی ئیسته ی وه دیمه نی
 ههر وکو ههر شاریکی پیش کهوتوی تره له سه ر جیهان . ئیسه له م به شه به
 کورتی دهر باره ی شاری همولیر باسان کرد له باسیکی تری وسته که له
 بابت کومه لایتی نه م شاره بنوون له بهر نهوی زاین نه م شتا نه زور به به به
 و بسوده ولا پهرک له میزوی کونی نه م ولاته روشنا نه کاته وه .

(بهش سیه م)

ژيان وه کومه لایه تی کونی ههولیر

زنجیره ی دوهم لهم وتاره به ناوی دینه نی ههولیر بلاوکرایه وه نسیم
باسه چهند لاپه ریک له میژوو کومه لایتی ژیان له شاری ههولیر و دیهاته کانی
باس نه کین .

۱ - جل وههوک :

جلو بهرگی ههولیر بهرگی کوردایه تی بو چاکه تو پاتول تهها له لاین
مأمورانی دهولت به کار نههات - به بوکهی خورندن وقوتایخانه هم بهرگه
نهوریه بلاو بووه نهها جل و بهرگی خو ولاتی بهم نهوره بو - شارستانی
کهوا وهسلطهی له بهر نه کرد وه بوسه رجامه دانیان نه بهست وله پشت
پشینه نه بهست وپیاوی ماقول عه بایان له بهر نه کرد . لادیی پیاوی پیریان
زوریان هم بابه ته جله یان به کار نههینا .

له گهل نهمشدا هم ته رزه بهرگه له لایان دانشتوانی قهلا به کار نههات
زوربه ی جی نشین گهره که کانی کورتهک وجی نشین گونده کان کورتهک
وهشاروالیان له بهر نه کرد له ههندی ناوچه ی کورد به مراخاننی ناو نه بری ،
له هه موکات پشتین له پشت نه بهسترا وههندی لادیی ههولیر رانک وجوغلایان
به کار نههینا له گهل پهستک .

وه له لادی قاپوتی لباد شوان ونوبه چی به کاربان نهینا بو رووی
سارهی زستان .

پیلاو قوندره بو ژن وییو وه کریکار جوتیار وسه پان له زستان کالکیان
له پی نه کرد وله هاون کلاش به کار نهات .

جل وه بهرگی ژن همه دهستوری نیسته بو ههر کراس وکها و مسنخه
به کار نهات وهه وری مشکي له سه ر نه به ستر

وژن لهشار (چارچهف وه پیچه پان) به خروه دانه پوشت و مرویان
دهر نه نه کت وه له زستان جزمه پان له پی نه کرد و نی لادی و گهر که کانی
خواری قهلات رویان دهر نه کت به لام خویان به چاروگه دانه پوشت .
۲ - ناو - چار - سوتعمنی :

پیش سالی ۱۹۳۰ به وئاغ سقا ئاوی نه برد بو مالانی قهلات وه نهو ئاوه
له کاریزی همولیر ویا له کاریزی میری نهات به جو گه له بو حوزی ، ناو
شار که له دهر گای بازار بووه نهو شوینه سقا ئاوی نه برد ، قهلات .

هماجی نشین گهره کانی کورتهك (همی خواری قهلا) هم مالان
هه ندیکیان ئاوی میران به کار نهینا وه ییدیکی تر ئاوی کاریزیان
همخواردوه . وه پاش ماوه یک شارستانی دهستی کرد که ئاوی کاریزی میری
به بوری دا بهش به سه مالانی بکات .

چرای شهو (فانوس) پی نهوترا ویا (قوديله نهوت) مالی بی دهسته
ههلات گهلیکی فانوسیان بهو قوديله ویا لامپان بو شهو به کاربان نهینا
نهی همو هم باجه چرایا به نهوت پی نهوت .

وله زماوند وشایی وممولود (مومیان) پی نه کرد - ایتر به جوړه
نهختی روشنای وهروناکی و شو دورست نه کرا تا پیا بونی کهرباه پاش
سالی ۱۹۳۶ •

نه گهر له کهرباه بسپرسین نهک بو ولاتی نیمه هم شته تازه به پیا بونی
وبلاو بونی زور کون نیه ونه گهرته وه سهره تاي هم چرخه •

وبو سوتهمه نی همی ناگری زستن دار وه ره ژو (خلوز) وه له لادی کاوه
پوشی به کار نه هات ، وه هر به دار ویاکا قشیل ، ناگر نه کرا بو دورست کردنی
شیو وه خوارده مهنی - پاش سالی ۱۹۴۰ ورده ورده نموت بوسوتهمه نی
وبودورست کردنی خواردن به کارهات له سالی ۱۹۶۰ •

غاز پیا بو وزور کس له جیاتی نموت بو ناگری زستان وبودورست
کردنی شیو به کاربان هینا هرچند کهرباه پیش سالی ۱۹۴۰ پیا بو به لام
له هاوینی پاش ۱۹۴۰ انجا (پانکه) به کارهات وهروها •
بو ناوی سارد به فري چیا نه خرا چال

له گونفانی شغلوه وپیرمام و هم به فري له هاوینی نه هیزا بو شار بو
ناوی سارد وه ماستاوی پی نه کرا ، پاش سالی ۱۹۴۱ (بوز) پیا بو نهی
به فري دورست کراو به مکینه وپاش سالی ۱۹۵۸ انجا (تلاچه) پیا بو له
همولیر •

۳ - اوتومبیل - راديو - تلفزون -

بکه هم اوتومبیل له سالی ۱۹۱۵ هاتوته همولیر بو بو خلیل پاشا سهر
له لشکری عثمانلی ترخان کرا بو وه نه لین شوغیره کهی (المان بووه) ، پاش
سالی ۱۹۲۲ اوتومبیل بو نامو شو له بهینی همولیر - وموصل به کار هاتوره

و پاش سالی ۱۹۲۳ - ۱۹۲۴ انجا بو روښتن يو كركوك بنډا به كار هڅوه ،
پيش ماوهی ناوراو ته خا ئه سږ وه ولاغی تر بووه بو كارواني وسفهر .

وراديو كه به پاتری كار ئه كات پاش سالی ۱۹۳۴ له هملیر پیا بوه
و ئه وهی به كه رباه كار ئه كات پاش سالی ۱۹۴۱ بو هملیر هینراوه .

ئهما تلفزیون پاش سالی ۱۹۶۰ له هملیر پیا بووه پاش ئه وهی كه له
موصل ته ریاتی بناغهی پروگرامی تلفزیون دورست كرا .

پیش سالی ۱۹۳۷ ئه گهر مام پستایه كه له قوتایخا به باس بونی تلفزیون
ویا شتیکی دورست كراوی تازهی وای باس بكرادیه هیچ كهس برایی بهم
فسه به نه ئه كرد وههروها له سالی ۱۹۶۷ كه امریکانی چوه سهر مانك زور
كس ئهی وت ئه م قسه به راست نیه وه هتا ئیمتش زور كهس بروا بهم گفته
فاكات ایترو ئه م جوړه بیرو باوره دواكهوتوه مه بهستی نه خوښه واره ئه بی
بزاین خوښدن و پیش كهوتی له زانستی ریكای بهرز بونی گهل ونشتهانه
وه خوښداوی وه لات تار بك ئه كات و گهل بهدوا ئه خات .

٢ - شلراستانی -

كاروباری شارستان بنگهی ئه گهر تهوه سالی ۱۸۸۵ لهم ساله دا شارستانی
هملیر - بلیه دامه ززلوه ئه م دهمت گاهه زور كاروباری شاری ئه یینی و ملك
كولان پاك كردهوه و زبلی مالان گواستهوه بودمروی شار وشمو كولان
وجاده كانی شار به فانوس روانك ئه كرا ههروها بلیه غوبه چی بو بازار
و گهره كه كانی شار دانه تا ئه م نوبه چیا به له ژور چاوه دیری دائره ی پولیس
باسموانی شلرمان ئه كرد .

نه شار دو جیگا بو به مه یلن ناو ئه برا يك یان مه یلانی دار فروشتن كه

دار و خلوز تیا نه فروشرا هه روها هه ندی میوه جاتی گوننه کانی چیه اته هاته نه م
مهیدانه بو فروشتن . مهیدانی دو هم بیان نهوت میدانی ولاغ فروشتن مه
زن وه گومنه نگا له م مهیدانه نه کرا هه روها نه م جیگاه کرنی و فروشتن
به رزه ولاغی تیا نه کرا و نه کرنی نه سپ - ماین - ئیستر . نه م هه رو
مهیدانه له ژیر چاوه دیری شارستانی بروه .

و گوره پانیک سیه م شتی کونهی مالان ویا شتی که خاوهن مال له
خوی زیاد بو له و جیگاه نه فروشرا، زورشت له لاین چه ند پیره ون نه فروشرا
وه نه م نه فاره تان به م کاره خه ریک بون شتی به نرخ (چارچی جاری بو نه دا)
هه ر کهس زیادی بکرا دیه نهو شته بو نه و نه بو .

وه نه م گوره پانه به مهیدانی (قاری بازار) یا به دلال خاوه ناو نه برا .

نه م سی مهیدانه له لایان شارستانی چاوه دیری نه کرا وهه ندی رسومات
له لاین باج گیری شارستانی وه نه گیرا .

ه - ون خواستن :

به زماوند یا شابی ناو نه برا ون ماره کردن به پی گانی اسلام جی به جی
نه کرا له لای مه لا ویا قازی ماره نه برا .

وه ون گواسته مه وه مالی بوک بو مالی زاوا له شونی نریک به پی بوکیان
نه هینا بو مالی زاوا وه له شونی دور به ولاغ و نیان نه گواسته مه له دمر گای
مالی زاوا - زاویان یه کی له خزمه کالی شه کر و پاره یان به سه ر بوک هه ل
نه دا و به شهو که زوا نه چوه لای بوک و به نه و بو نی زاویسته تی یه کی له
ولاداش زاواکان ویا خرمیکی زاوا هه ر لهو کانه دا نه قه ی به تفنگ نه کرد
نه مهش زور جار یک نه قه نه بو یا س زواتر نه نه بو .

ويش روژی بوك گواستهوه مالی زاوا ئاهه نگیان ئەکرد وممولود به
شه و ئهخیندرابهوه .

ناسیاوی مالی زاوا وه خزمه گان روژی بوك گواستهوه هه ره كهس شتیکی
به ناو باروبو یا به ناو پیروزی ئه یان برد ئه م شته زور جار یاره ئه بو وه یا
شتیکی به نرخ و ملك مافوری ئه م سمعایك .

بوك پاش (٣) روژ له ناو مالی خوی هه ندی دیاری دا بهش خزمانی
مالی زاوا ی ئەکرد .

وروژی هه وتم ئافره تان خزمی مالی بوك و زاوا هه ره مالی نهختی پاره ی
ئه برد بو بوك .

وبوك نزیكهی شهش مانگ ته ئهچوه مالی باوکی دوا یی كه ئهچوه مالی
باوکی به كه م جار نزیك ده روژ زیاتر ته مایه وه و نه خزمانی مالی زاوا ئه چون
ئه یان هینایه وه .

ئاهه نك شار هه ره به گورانی ئه بو روژی زماوند كه م جار هه ره پهرکی
ئه كرا به لام له لادی هه ره دم له زماوند حول و زرغا لیدراوه وهه ره پهرکی
دامه زراوه .

٦ - منال به خپوی گردن -

پاش بونی منال به (٣) روژ کور له لایان باپیری و یا باوکی ناوی لی
ئه ترا کچ له لایان داپیری و یا دایکی ناوی لی ئه ترا .

منال كه ئه بووه هه وت روژه له لایان پیره میردیکی دانای خزم و یا
خه لکی گه رك به گوی چه ند گهتیک ئه وترا ئه لین مه بهست له م شته كه ئه م

مناله له سر رموشتيكى چاك گه وړه يې منال هون به يارمه تې ماماني ون
 نه بو ، هم مامانه فلوكي منالي نه بره وړه وړه ناگاداري ته نفروستي منال نه بو
 هه تا چل روژ به سر بوني راته پورې .
 هم مامانه هم کاره خرمانيان بو وه كسري خويان له خاوهن منال
 وړه نه گرت .

منال به شيري دايكي به خيوي نه كرا نه گهر دايكي منال نه خوش بوايه
 ياشيري غافرت كه م بوايه ژني جيران وه خزم جار به جار مسكيان همدا به م
 مناله ، نه گهر خاوهن منال دهوله مند بوايه مملك دايان بو نه گيرا به مانگانه .
 و نه مانه ي مناليان نه نه ما هه فديكيان منالي خويان همدا به يكي له مالي
 خوي به خيوي بكات ويا نه گهر خاوهن منال پاره دار بويه شونكي تايسته تې
 نه رخان نه كرد كه مناله كي كه ژني له م جگايه به خيوي بكات .

ومنالي كور پاش يك ساله خه ته نه نه كرا وه به بوه ي خه ته نه نه گهر
 باوكي منال دهوله مند بويه نه گرا خزم فاساو دياريان بو نه مينه .
 ومنال پاش حوت ساله له مزگوت ملا فيري خويندن ونوسيني نه كرد .
 نه وانه ي كه نه چون بو خويندن زور كه م بون و نه ووه ي نه ي خويند پاش
 سي چار سال كه فيري خويندن نه بو وازي له خويندن نه مينه
 نه وانه ي مه به ستيان بوبينه ملا يا خويند واريكي ته و او ماوه يكي
 زور نه يان خويند
 مه به ستيان بوبينه ملا يا خويند واريكي ته و او ماوه يكي زور نه يان خويند .
 ۷ - چمن :

چونه كاني ولايتي شاري مه ولير گه لي چه ژني به يي ثاني اسلام هم
 چه وانه - چه ژني رمضان چه ژني قوربان - وچه ژني مولودي پيغمبر

محمد (ع) و نهم سی چه ژنه به گرنکی نه گیری — وله چه ژن کورد له یکتري
چه ژن پیروزی نه کهن وبو چنه پیروزی له لیدیواخانه گوند یا دیواخانه ی
گهره ک کو نه بونه وه وه هر وها له مزگوت تیکرا نوری چه ژن نه کهن وه ملا
ناموژگاری نه کات .

له زور گوند وایشه به له کو وه که خاوه مال کانه چشتی چه ژن
بیته دیواخانه ی گوند که تیکرا پایوه کانه فان بخون .

همو مالیک هم چشته نه با که دیواخانه ییجکه نهو کسانه ی که زور
بی دست هلات بن ویا خاوه مال نه بن نهو پیش ماوه یکی کورت یکه کیان
لی مردوبی نه ی خاوه شین بوته .

له چه ژنی رمضان و مقور بان خاوه مال جلو به رگی تازه نه کری بو
مداله کانی و مخیزانی وه چه ژنا نه یان نه داتی وه نهو کسانه ی که زور به دست
هلات ویا وه نه د بن نه م که ساه چه ژنا یان نه دمن به خرمو دستو بی خوربان .
وله چه ژنی قوربان سه بری مریک، یا گایک له لاین پایوی دهوله مند
پیشه کی کونه زور په سه نه بووه — نه ما له چه ژنی ۱۲ (ریمی یکم)
نه ی له روژی بونی پیخبر (ص) پایوی به دست هلات مولودیان نه کرد له
مالیان یا له مزگوت .

نه ما چه ژنی نوروز پیش سالی ۱۹۵۰ نه نه له دجانی چیا نههنگی بو
بو نه کرا پاش سالی ۱۹۵۱ افغا خه لکی شاری همو لیر دستیان کردوه به یادی
روژی نوروز هر سال له کاتی خوی که نه که بوته ۲۱ مارت سالی زانی .

(بهش چوارهم)

سەرگزشتهی ئاوه دانی وه ئابوری بهرهم

له ولاتی ههولیر

له وه تارانێ پیشو ههوالی زورشتی کونی ئەم شارە پاش لی کۆنەوه
باس کراوه لەم بهشه کورته ههوالیکی ئاوه دانی شار وه خوارده مه نی
وبهره می ئەم وولاته وه ئابوری باس ئەکری لەم روه وه ئەم باسه ته نه سا
په یوندی به کومه لایتی هه یه که گواراوه به چشنیکی تازه .

۱ - خانو به ره :

خانو به ره ی قه لانی ههولیر وه گه ره که کانی خوارده وه که به کورته که ناو
ئه برا ، زربه ی ئەم دهمسو به ره یه به که ره بوچ (خشتی سور کراوه) دورست
کراوه وه هر خانووی چه ند ژوری تیا بووه ، هه ندی ژور لاخا نریکی تیا
هه بو له قه لا (که ده رگای ئەم ژوره له ناو ژوره گه ورده که ئه بو سه ره روه ها له
هر مالی دو بهر هیوانی تیا بو یکیان بو دانتشتن وه دوه مه یان بو شییوی
لینان وه جیگای شیو کردن له به ره هیوان بو نه که وه که ئیسته له ژوری بی
له بهر دو که ل چونکی ئامه ده کردنی خوارده مه نی به ئاگری دار ویا کا وکو ته ل
ئه کرا .

و خانو بهر زوری يك نوم بو وه هندی خانوی پیاوی به دست
 هلات به دو نوم کرا وه ژوره گانی سهرمه به کوشک ناو ندران ،
 وه گلی مالی قهلا نندازهی زور بچوک بو له بهرئوه زور جار له پایسی
 سهرمه دو کوشک له گهل بهر هیوانی دورست کرا وه له گلی سهرانی
 قهلا له سهرمه بهر هیوانیکی بچوک هه بو بو پارێزنی جیگا و لایف
 وه بایفی نوستی هاوینه تا له سهران له بهر ترشکی روژ نه مینی وه لهم
 جیگایه دابری تا دو باره بو ئیوانه وه شو له سهران رابخرنه وه .

وه له سوچی شار نه گهر خانو بهرکی گهره وه گرنک دورست بکرا
 به وه دار وه باغی تیا بایه هم خانو وه باله خاکی به قصر ناو نه برا .

وهک قصری ملا افندی له باداو وه قصری عطاء الله اغا لهو پیری گهرکی
 خانقاه و سید ناو .

و مدانستوانی شار ههر گهس خانوی خوی بو ، نهما کریکاری تازه
 هاتو بو شار یا ورنجهری کشتوکال که جوتیار وه سه پانیان پی نهوترا نهما نه
 روریان پی خانو بوون پیاوی به دست هلات که خساوه نی زهوی وه
 کشتوکال بو له گهرکانی خواروی قهلا له گهرگی عهرپ وه گهرکی خانقاه
 (حسانان) بو بو جوتیار وه سه پانی خردان وه نه گهر ژوری زیادی بایه
 وه یا نهما ههساره بو کشتوکال عهرخان نه کرابو نهما ژورانه به کری ندران به
 کریکار به مانگانه . وه نهما ههسارانه به ناوی خاوهنی وه یا به ناوی نهوهی
 دورستی کردوه ناو نه برا و هندی ههسار ناوی به ناوی نهما شوینه
 نه برا که تیا به دورست کرابو . وه نهما ههسارانه به خشتی سور کراو دورست
 کرابو وه هندیکی به خشتی کال .

دەرگای ژور و دەرگای دهره و کلیله ی دهرگا و جاکوش لیدانی دهرگا
 به شیوه یه بو که به تهوایی ئیسته گور اووه . وه بازاری گهوری ههولیر له
 کونهوه تا ئیسته ههر له لهشونی خورتی وه له ۱۲ بازاره قهیری تیا بووه
 تارادیمیک ئهم قهیسریانه له سه ر نقشه ی کونیان ههر بهردهوامن وه له ناو بازار
 زور درگانی تر ههر بووه که ژماره یی له سه دوسه دوصه د زیاتر بووه له گهل بونی
 چند چایخانه وه جیگای فالبند - وه خم جی - و چند خانیک که بو وه لاغی
 کاروانی وه بو حیوان - به کار هاتووه ئهمادوگاه له سه ر شهقام زور کهم
 بووه له گهل چند چایخانه یک - و پاش سالی ۱۹۳۰ ورده ورده دوکان له سه ر
 شهقامه کونه کانی دورست کرا . وه له کاتی ناو براو تهها .

س شهقام له شار بووه - منظره - خانزاد - صلاح الدین وه پاش سالی
 ۱۹۴۰ په یدل پهی سال دوا ی سال چند جاده وه شهقامی تازه له ناو شار
 کرا بووه .

له کونهوه له شار گهلی مزگوت و تکیه ههر هه بووه . دهولت زور کهم
 بنای بووه نهها له سالی ۱۹۳۰ سرای کونی قهلات - سهرای متصرفیت له
 خواروه وه بنایک بو نه خوش خانه ویک قوتایخانه - و مشارستانی له گهل
 دوس خانو و حصار به کری گیرا بو بو چند دائره ی تر ، له کونهوه بهک
 هه مام له قهلاتی بووه وله کورتهک چوار هه مامی تیا بووه .

دز دست کردنی خانو

به کهرپوچ بو له گهل قوری خوله سور به تههای یاقور وه گج ئهو قور
 و مقل بو دیوار بلند کردن به کار ئهعات - وه بناغی خانو قول ئه کرا تا
 ئه گیشه صاغه له قهلا بناغه زور قول ئه بو هه ندی که رت چوار گز زیاتر

نه کولرا نه مجا به رد رځ نه کړا وه نه کورتا وه پاشتر به کهړپوچ وه به قملو
مشکی دورست نه کړا ، پاش سالی ۱۹۳۰ چمتو پيا بو ورده ورده له جياتي
قملو مشکی به کار هات تا به جاري قملو مشکی به کار هياتي به تل بو .

شایاني و تنه قملو مشکی تیکل نه کړا وه نه گیرا س (۳) روځ نه مایه وه بو
نه وه به ته وایو بخوسی نه مجا به کار نه هات نه م شته به رگه ی ئاوی نه گرت
وه له حمام وه ده ست شور وه جوگه ی ئاو به کار نه هات وه بو دورست کړدنی
حهوزی ئاو . کهړپوچ (خشتی سور له لاین کورچی دورست نه کړا وچيگای
کونی کوره کان له سر به ست بو له کهړکی تعبیل - نه ما پیوستی تر وه
همو کارو باری هر خانو وه به رهی تریشی له لایان وه ستا وه کریکار به جی
نه هات هر يك وه ستا له گه ل چنه د شاگردی شاره زا ئیشه که یان نه کړد - بو
سپی کړد - وه سهربان تواو کړد - و دیواری صواغ کړد همو کاری
نه م وستا به نه ی کړد وک ئیته نه بو هر کاری زاناو وستای خوی یی وه
پیوستی تری خانو ته نها بو دهرگا ، په نجره له لایان نجار وه ئاسنګر ته و او
نه بو به گارگه ی خو ولاکي .

۲ - ناو مال -

ناو مال به ده ستوری کونی به هیچ جوریک له هرزی ئاو مالی ئیسته
نه نه چو - که م مالی ته ختی فوستی بو وه نه م ته خته دار تاش له داری خو
ولایتي دورستی نه کړد ، نه م ته ختی فوسته ته نها بو هاوین له سهربنا به کار
نه هات .

نه ما له ناو وور دوشمک له سر رايخ دا نه ورا وه بالیف (سهرين) زور
جار شونې پال به دیواری خانوی نه دا انجا لیفه جاجم بو سر پوښ به کار

ټمهنرا ټمه جیگای فوستن — به شهو رانه خرا ، بیانی جیگا کوټه کرایه وه .
 ټممش بو پاکو تمیزی بو وه دوباره که جیگا فروان بی بو دانستن . وه
 بودانستن له مالان ژوری فوستن وه دانستن هریک بو — جیگای دانستن له
 سر رانچ بو گهر مافور بی بابه ره ویا لباد وه دوشک له پان دیوار دائه نرا
 وه بالینی ټمخراوه قمدی بو دانستن ویا ل دائه وه پو روژو شهو، پیش سالی
 ۱۹۳۰ له هیچ مالی کورسی وه میز وه قهقهه به کار ټه ټه هات ، ټاو مالی زیاد
 ټه گهر چلکو بهرگ بایه ټمخرا ټاو کوتالیکي دورمان کراو که به (بوخچه)
 ټاو ټه برا وشتی زبادی ترا ټمخرا صندوقی دار که له لاین دار تاش بازاری
 ههولیر دورست ټه کرا ، وله ههر ژوری صندوقی گموره ی تیا ټه بو .

له خانوانی قهلات له چینی سهرومهی دیوار کان ټهی له بن میچی
 کولانکی تیا ټه کرا که به (تمخچه) ټاو ټه برا بو رازانه وهی مال زور شتی
 جوان که له شوته وه فمخوری دورست کرا ټمخرا ټم کولانگاه .

وه بوجوانی زور خانوی قهلا که سهری به کارته ی دار وه به شقه
 دار دائه پوشرای دیوی ژوره وهی به تخته پوش ټه کرا له لایان دار تاش .

له جیانی دار چینکو به کار ټه هات ټم دار پوشه رنگا ورهنگ به بویه
 ټه کرا .

وخوار دهمه نی وهك ساوار سوه بروش — وه برنج و گهلم وه نوک ونسک
 ټمخرا که نلو که له قور دورست کرا بو .

رون — وه په نیر — و گوشتی سور کراوه و گوشتی خی لی درلوه
 ټمخرا چهره .

مه نجل - قاب - سهروش قاب - سینی - تاشت - وه هندی
چشنه گه وچك سوه مه سینه - وه گوم گوم هم شتا که بودورست کردنی
شیو به کار نهینرا به کاردمستی مزگه ری ههولیر نه کرا .

وه که وچکی دار - وکوتک - وتنه شی بورتسن خوری و په مو ،
وه بازو وه تیروک وه فرشی دار - وه ملاکی ماستاو هم کارو باره له دیجاتی
خوشناو متی دورست نه کرا و بوشار نهینرا .

ههروها له دیجاتی شقلاوه ویرمام و گونده کانی تری ناو خوشناو متی
له چلوی دار - سه بت - وه قه رتاله وه سه وه شیر وه شتی تر بو ناو مال بهم
جوره دورستیان نه کرد وه نه یان هیتا بو شار وههروها ته سییحی قه زوان
وه گوچان وزورشتی تر له م بابه ته وه .

وه مه سینه ی قور وه کوبه ی ناو سوه شه به ی ناو له شیوه ی بهرداغ -
مه رکانی گول زورشت له م بابه کورمچیه کانی ههولیر له کوره به سور کراوی
نامه دیان نه کرد .

وشتی تر له پیسته دورست نه کرا وهك هیزه ی رون وه دیمکه ی ناو -
وروایه که سه قا ناویان بی نه گوازه وه - وه یژنگ - هم کردوانهش هه ر
له بازاری ههولیر پاش ده باغ کردنی پیسته دورست نه کرا .

وه رایخ وهك مافور وه لباد - وه بهر - وه دوشك وه بالیف - و جاجم
(وه دو گرتی نوژ له خوری دورست کراو) وه دو گرتی پی خف که له ده زوی
په مو نه هوزایه وه و هم کارو بارهش هه ندیکی له شار دورست نه کرا و
هه ندیکی له لادی نه کرا .

لهم بانه بو خوينده واران روشنا بو که هه مو که لو په لی قلو مال به
 ته رزی کونی له کرده ی خوی ولاتی بو و ئهم ده ستوره به ته ووی شیوه کی
 نه مرو گوراهه .

وکار و باری ناو مال هه مو خرا بووه پال کابانی مال ئهم کابانه گموره
 تیرن ژن بو لهو ماله وه ایشو کاری مالی جی به جی نه کرد و ژفانی تر له مال
 وه یا کچه کان هه ر کس بهش خوی یارمه تی ئه دا . یکه م ئیش له ناو مال
 نه وه بو سه ر له بیانی خانو مالین به گیه پاک بکرتمو ئه مجا جیگای خهوتن
 کو بکرتنه وه وه یا تاغ بخزیده سه ر هه رزاله پاشتر پیوست بو ساور پی بکری
 وچایه و بهر چایی ئامده بکری وه سه ماور به خه لوز (ره ژو) گهرم نه کرا
 وپاش چای خواردنه وه خاومن مال وپیاوانی تر هه ر کس رو به ئیشی خوی
 نه رویشت .

وپیش سالی ۱۹۳۰ له هه ولیر و له گوندکان نیومرو چیشته نه ئه کرا
 شتی سوک ئه خورا وه قانی ئیواره شیوی بو ئامه ده ئه کرا له لایان کابانی
 مال . هه روه ها خانو به ره و ناو مال بهم ته رزه بو و ئه گهر سه رنج بدمین ئهم
 ده ستوره باس کراوه که په یونانی به کومه لایتی و ژفانی کون هه ولیره کانه بو
 ماوه ی چهند چه رخی کا نزیکه سالی ۱۹۳۰ ئهم جوړه ژفانه لهم ولاته روا بو
 و جیگای گرتبو ، وه وینه ی زور شته لهم کرده واته به ته ووی ئیسته بز
 بووه و ئهم شتانه ی هیشتا فیوه به فیوه له سه ر ره گزی که ون ماوون وه نا
 ئیسته که میک بهر چاوه ئهم چه شته پاش ماوه یک بهرو گوران ئه چن و له دوا ی
 چهند سالی تر وینه ی ژفانی کون به جاری له بهر چاو ئامینی و له ده فتری میژو
 نه فوسری .

۲ - خواردنه‌نی :-

له مه و بهر ههروهك وتمان هههه ره‌نگ وه‌چه‌شه شيو (چيشت) به ناگري دار وه يا به كاو كوتهل وه قهسل نه‌كرا وه سوتمه‌ني نهوت - وه غاز - وكهريه ته‌بو پيش سالي ۱۹۳۰ - ههه چهند نهوت كه‌مو زور پيا نه‌بو به‌لام ته‌ها بو چرا به‌كار نه‌هات .

ويش سالي ۱۹۳۰ له شار و گونده‌كان برنج بو خواردن زور كه‌م به‌كار نه‌هات پيا وي به ده‌ست هه‌لات نه‌گه‌ر ميواني ته‌بو ايه به‌لكو له نهوت روز جاريك پلاو گوشت بو چيشت ئيواريك دورست نه‌كرا ، نه‌ما كريكار وه رنجبه‌ر له‌شار به‌لكو له مانگي جاري برنجي نه‌كرده شيو وه دانشتواني ديهاتي ده شتي هه‌ولير رنجبه‌ر وه سپان وه جوتيار وابو سالي چه‌زنو چه‌زن برنجيان به‌كار نه‌هينا و چهند جار له مانگي ره‌مضان نه‌گر نه‌وكه‌سه به‌روژو بابه ، نه‌ما ديهاتي به‌ر ئاو و ديهاتي چيا زياتر برنجيان به‌كار نه‌هينا نه‌گه‌ر رنج له زه‌وي گونده‌يان بكرا بابه .

ساوهر وه‌گه‌نه كو‌ت‌لو - وه نيسك - وه بروش - وه نو‌ك وه دان‌نو‌ك - وه كه‌شك - وه دو‌غاوا - نه‌م خواردنه‌نيان شيو وي نه‌م ولاته بو وه خواردني تره هيلكه - ماست - دوشاو - وه‌خورما - وه‌نير گه‌لي شتي‌تر به‌كار نه‌هات .

نه‌ما سه‌به‌هي زستان له شاري هه‌ولير ته‌ها تور - وشيلم - ويياز - و كه‌روز و سلق وه چوت‌نر و باقلا بو و له‌هاويني هه‌هه ره‌نگ سه‌به‌ه بو وه‌ك ئيسته بووه .

زورشت كه ئيسته به‌كار ديت ييشي سالي ۱۹۳۰ له هه‌ولير نه‌چان‌درا

و له شوېنې تریښ هم شتانه بو ههولیر کهس نهی نهینا، نهی پېش سالی
 ۱۹۳۰ - بطاطه - قهرايیت - فاصولیا - اسپناغ له ههولیر نه بو و به کار نه
 نهعات .

وله پیاوی گه وړه له منالی گوم لی بووه که نهلین نریکه ی (۱۰۰)
 صدسل له مه و بهر هم ولاته توتن - وچای - وطلاطه نه بووه و به کار
 نهعاتوه . و له بابیت میوه جات همه چشه میوه جات له دجانی خوشناو می
 بو ههولیر له هاوین و پایز هاتووه و له زستان هه نگونو گوزووه باوی
 (بادهم) و میوژ - و قهیس - و کشمش - و ژاژو په نیر . هم چشه
 بهرهمانه همو خو ولاتی بووه له بازار پیا نه بو - وه گه لی جار ناغره تی
 کوچه ر وک ژنه بولی پایزان که له کورستان هاتوینه ووه هم شتانه یان هیناوه
 بو شار روژ دواي روژ له مالان به پاره فروشتویه ویا به شه کر و چای و
 خورما وه ساور و فروش نالو گوربان کرده . هه رشتی که بهرهمی ولاتی
 ههولیر نه بووه بیجکه خورمال وه قهسب شتی تر خاوهن دوکان له جیگای
 تروه نه یان نهینا وک پر تقالیموز - لاله نگی - نارنج - لیمو ترش -
 بلکو زور مالی شارستانی سالی جاری و یا دو جار هم چشه میوه یان
 نه نه خوارد له بازار نه بووه جار به جار به دیاری له بغداد و کرکوک بوسان
 نهعات . گه لی چشه شیو له ههولیر ئیته زور بابیت وک جارانه نه نسا
 کردنی هه ندی شیوی کونی قهلائی ههولیر له نهعات ، بهشه شوکی تر زور
 کهم کهس ماوه دورستی بکات .

تا سالی ۱۹۴۰ هه مو داخستوانی شار و گوته دکان پېش زستان ساور
 و گه نه کوکلو - وه فروش - و نیسک نوک هه رسته پیاز دون بو زستان

نامده نه کراوه دائه کرا .

پیوست بر مهر مالی ساوار بکولین ولی بکات - و بروش بدهدست
ناری برد بی هیری و گه نماکوت به دنگ پوخته بکری - هدرشته به
کرویکی تایه تی بکری و دابستی مهر سر میری و گوشته که بکری به
قاورمه ویا له ناو خوی ناو وه له ناو جهره همل بگیری بهم جورده خواردمه نی
و زستان نامده نه کرا .

و شایانی باسه - دانشتوانی شار ناو دمی گوشتی مهر بون - گوشتی
بز و ده رده ولاغ قصابی شار سرمان نه ببری چونگی گوشتی گاو بز و
کس نهی نه کری پاش سالی ۱۹۳۰ ورده ورده خه لک فیری به کار هینان
گوشتی گاو ده مانگا بون .

گوشتی مرشک قاز مراوی - هیلکه له هلوین له دوا مانگی بهار تا
پایز به کار نه نه هینرا .

و ده ماسی ورده دانشتوانی هلولیر به کاریان نه هینا نه ماسی گه ورده که
له جاری له زه بی گه ورده نه هینرا هم گوشته نه مرکه له بازار نه فروشرا .
هرومه و ترا زور چشه شیوی هلولیر وه دزه بی و خوشاوه تی له سر
ره گزی کونی ماوه نموه بهلام مهر شیویک دست کاری زوری پی بوی کهم
به کار دیت ژو مال له کردنی خویان لا نمحن وه به بهستی له مه نه وه به که
هه ندی کابان و خیزان کاری تریان هیه میجکه به روه بردنی مال و منال . و
زیاتر له مه مالی کون چند مالیکی تیا بو نهی کور و برای له یک مال نه ویران
له بهر نه وه له توا بو مهر چشه شیوی نامده بکری نه مایسته نافرمت
خوی له م ترجه کاره لا محلات په سندی هم شیوه نه کات که به سالی

جی به جی بکری •

۱ - کارو باری دانشتوانی ولانی همولیر :-

همه چشن کارو بار له کومه لایتی هم ولاته بووه به شیوه يك که به که به توای پی وستی زیان وه داخوازی بهریوه چون وه بهرهمی خو ولاتی بوه به گرنک تر ین کار له همولیر کشتوکال بووه ههوالی کشتوکال له بایکی قایبه تی له واریکی تر نهی نویسته وه •

و لهم به شه له کار کردموی کونی تر و بهرهمی هم کردموانه باس نه کری •

۱ - کردموی کار بهدمستی -

ولاتی کوردستان له میژوی کون ناو ناخنی پیش کهوتن بووه وه مروف لهم خاکه دا پیش هه مو جیگایکی تر پهیدا بووه وه همولیر که کوتترین شاری روی زمینه ناوچه ی کارخانه ی شت دورست کردن بووه تا سالی ۱۹۳۰ دهست گاهی کاره بهدمستی کون وه بهرهمی هم کارانه پیوستی دانشتوانی شار وه لادی همولیری به جی گه یافنووه و ناویری هم ولاته بهم شیوه به سر بهخو بووه وخوی به خوی ژانفووه و زور گهم شت له دمروه بوی هاتووه •

نوستگهر

همو کارو باری جوت وه دورینه ودهرگا وپه نجره خانویان دورست کردوه له گهل زور شتی تر •

به داری خو ولاتی همه چیزه کاروباری خانوی کراوه له گهل کارگهی

جوت وه هه‌مه‌شه تهمختی نوستن وه کرس میز دولاب صندوق و گه‌لی شتی تر
 هم دارکاشه‌هی بازاری هه‌ولیر به دار وه بزمار خوی ولاتی کاربان کردوه.
 و مزگه‌ر — مه‌نجل — قاپ — سینی — هشت — مه‌سینه په‌قره‌ج —
 پارزونگ — که‌وچک هم بابه شتاه‌ی دورست کردوه.
 نه‌ه‌ه‌چی —

مه‌سینه — قوديله چرا و گه‌لی شتی تری کردوه.

فوندره‌چی

دوکانه‌ک‌ی گه‌لی جار دو دوکان بوه یکیان وه‌ک گار گه بووه دوه‌میان
 بو فروشتی هم کرده به ده‌ستانه بووه هه‌مو چشن پیلایان دورست نه‌کرده.
 وه‌ک فوندره و مجز مه — وه کالک — وه که‌لاش — پوتین وه هم ییلونه له
 پیستی ده‌باغ کراوی خو ولاتی نه‌کرا.
 وه سراج

هم وه‌ستایه — زنی — اسپ — وه‌قایش جه‌له‌و بو ولاغی تروه کینی
 ده‌بانجه وشه‌ش نه‌گر فیشک دهن خه‌ریطه‌ی فیشکی هنگیان دورست
 نه‌کرد و جار به جار جاتای یاره وه جاتای جلو به‌رگیان دورست نه‌کرد که
 به باول ناو نه‌درا، هم به‌ره‌مانه ده‌ست کردوی خودان بووه به‌پیستی
 ده‌باغ کراوی خوی ولاتی جی‌ه‌جی نه‌کرا.
 خه‌نجهرچی —

وه چاخام ساز — که‌سانی وابو هه‌ردو کاری نه‌کرد و کار به‌دهستی تری
 بو نه‌ها له‌م‌ایشه له‌یکیان زانا بو — خه‌نجهرچی — خه‌نجهری دورست
 نه‌کرد که‌لیکیان گه‌لی چه‌شه‌چمقوی قصاب چه‌قوی مالانیان دورست نه‌کرده.

چاخماغ ساز -

فیشه کی به تالی تنگو ده بانچه یان به بارود دانه گرته وه وهروها
تفنگی میک چریان چاک نه کردوه .

وزود کاری تریو - ومله کارگچی

که لباد - گه په نك وه قاپوتی لبادیان ساز نه کرد پهره چی ته خا په مو
وه یا خوری پهره نه کرد و زوریان واپووه لیفه وه دوشکی دورست نه کرد ،
خم چی بووه . ووه په لان درو (که کورتانی ئیستر گودریژی نه کرد) فالبنچی -
کاری یکم فال کردنی و ملاغ وه سسی وه لاغی نه تاشی ئمجا فالی نه کرد (نهم
فالانه) ئاسنگری شار دورستیان نه کرد هروها فالبندی کون ومله به یتال
له نه خوش وه نه ندرستی وه لاغ شارمزا بوون .

دطلاک سمر

تاشی نه کرد و مخه نه ی منالی نه کرد وه زور برنی تعدادی نه کرد
وه پسپوری واهه بو که شکه ستیان نه گرتوه (نهم کاره تا ئیسته ماووه ،
له مالان ژن به تمون مافور وه پهری دورست نه کردوه جاجم ،
به رمالی نوری دورست نه کرا له رسی خوری له ده زوی په مو (دوگرت)
نه کرا که له جیانی بطایفه له هاوین به کار نه هات .

مافور له گوئدگان نه کرا نه ما دورست کردنی دوگرتی په مو ته خا له
کردوه ی دانشتوانی عه نکاوه بو .

وه له لاین کورمچی - گوسکه مسینه کوبی ئلو بق بقه وه شربه ی
گاوه له قور دورست نه کرا سه ره پای خشتی سور (که ربوج) .

لهم باسه وا دمر نه کویت که بلزاری هه ولیر ته خا جیگای کرین فروشتن

نه يو گهلي گوشه‌ی بازار وم دوکانه کافي ومه کار گه ومه کار خانه‌ی شست
دورست کردن بو .

هم بازاره گه وره بيجگه هم کار گانه دوکاني فروشنی هم شتاه همو
کرين فروشتن ومه پي وپستی تري ژواني تيا بو - ومه بقال - عتار - بهزاز
(کوتال فروش) سه بزه چي - قصاب .

هم بهرهمانه‌ی که کرده‌ی دمست بو هه ندي کار به گهوای پرر بووه
وکرده‌ی تر هه نديکي به شيوه يکي تازه گوراه هه ندي شتي تر بهرو نه ماهه .
لهم چيروکه وادهر نه که وي که گابوري کوني هه ولير سر به ست وسر
بمخو بووه ومه پالي دلوته بهرهمي خو ولاتي ، زور کم شت له الاوه هينراوه
بو هم شاره بو پيوستي دانشتوالي .

ب - کرين وه فروستن :

له به ندي رابوردو بومان روشنا بو که بازاری همولير هر گه وره بووه
وه همو رهنگه پي وپستی ژواني تيا بيا نه بو - خاوهن دوکان زور شتيان
له لادی نه کري شتي تريان له خاوهن مالالت نه کري ويا له کوچه راياتي وه به
قازانجیکی کم شتيان نه فروشت .

وه دوکاندار که میان دوکانکه هي خويان بووه گه ليکيان دوکانيان به
مانگانه نهو سالانه له خاوهني به کري نه يان گرت وه پيش سالي ۱۹۳۰
مانگانه‌ی دوکان له سي چوار رويه زواتر نه نه بووه نه‌ی له نيو دينار که متر .
وه هه ندي که لو پهل ومچند پيوستیکی مال يا ژوان که له ولاتي هه ولير نه بو
به کارواني وئلاخ له موصل وبغداد ، حلب - ديار بکر - نصيبين - نه هينرا -
وه درگايي تر بوهاورداني شت بو هه ولير به کارواني له شنو وه صابلاخ وه

اورمبه و تبریز تهات وهك سه منوار - پياله - قوری چای - مافور - ومچك
و زور شتی تر .

شاری ههولیر جیگای هل كهوتوبووه له سه چهند ریگایك بهم بونه به
ههردهم كاروانی لایمدهش لهم شاره رائه بورد بو شاره كانی تر .

زور جار كهروكي ییگانه میژو فوسه سه ریان داوه لهم شاره به ریواری
ئهو ویتوبانه كه ههوالی كومه لایتی وه میژوی تی بگهن .

وزور لهم فوسه رائه باس گرنگی وه كهوهری وه پوخته می ئهم بازاره
ئاوه دانهین كرده . بهی گومان ئهم تهرزه كومه لایتی وه ژبانی ريك وه ئهم
به رهه مو كرده می كار خاهی كردنی گهلی شت به دهست تیکرا لهم نیشافانه
وادهر ته كهویت كه ولاتی ههولیر له میژوی كون پیش كهوتو بووه ، زانستی
نیا گهش بووه ، وه په ره ی سه ندوه له ههسو جیهان وه ئهم شاره ناوی داوه .

ج - له بهند وئسته وئده كانی پیشوی ئهم وئاره چهند چشن كارو
فه رمانی دانشتوانی شار گونده كان له سه روواله ی شیوه ی كون بیژرا ، ئه گه
سهیری كومه لایتی كون بكری به چاویکی ورد چهند چشنه کاری تر بووه
اهم شاره وهك دار فروش وه حمال وه كریكا رووه وستای خانو وه کاریزچی
(كریكاری خانو نزیكه ی سی مانگی زستان هیچ ایشان نه ئه كرد) وخوا من
ئیش تریش وهك دنگچی - خانچی - چایچی - كاروان نچی - فانهوا -
گامیسهوان خوشتروان . شوین ههل گر . . .

وه كهسانی تر كه به موچه بو میری کاریان نه كرد ، یا شارستانی ئهو به
پاسه وانی وهی تر وهك پولیس ئه مانهش پیش سالی ۱۹۳۰ وماره ی گشتیان
له شار له (۵۰۰) كس كهتر بووه .

۵ - مالات به خيوى كردن :

به خيوى كردنى مهر وه بزن وه رشه ولاغ كارمكى زور كونه له شار وه به له كاني ولاتي ههولير وه دانشتواني گونده كاني - ئهم كاره كوچه رى ناوچه رى ههولير وه جى نشينانى شار وه دى هه ر دولا هوگرى ئهم كاره بون . مهر به خيوى كردن پارچه - پارچه بووه به (مى گهل) ناو ئه درا هه ر مى گهلى له ۲۰۰ سهر تا ههزار سهر ژماره رى مهر وه بزنى بووه .

وه ژماره رى كشتى مالات مهر وه بزن وه رشه ولاغ له گهل به رزه ولاغ له ناوچه رى ههولير گهلى زور بو ئه توانين مه زه نده رى بكه ين كه نيك مليونيك ئه بو . و به رهمى ئهم مالاته زور بو وهك ماست - وه په نير وه رون وه گوشت - وه خورى - وه پسته - وه مو - ريخوله وه به ركه نير وه له م به رهمه رن زور بابته رى بوفروشتن به ريگاي موصل ئه نيرا بو حلب وه يسا جيگاي تر وهك خورى وه پسته - وه ريخوله (رون به رخ ئه نيرا بو بغداد) .

شايانى بامه دانشتواني شار و ديهاتى پيش (۵۰) سال كه متر هيج كهس روى گياي به كار نه ئه هينا ئه هه روى مهر وه بزن به كار ئه ههات بو شيو دورست كردن ، له مالان ۱ سالى ۱۹۵۸ هه ر ئهم رونه يان به كار ئه هينا .

بيجكه ئه مه گوشتى گا وه مانگا په نه ر بو وه زور كه م به كار ئه ههات له شار پيش سالى ۱۹۳۰ ته ها خه لكه كه ئالوده رى گوشتى مهر بون وه له بازرى ههولير زور كه م گوشتى گا وه بزن ئه فروشا و به رهمى تر ماومى شهش مانگ له بازار پيا ئه و وهك ماست - په نير - كه رى (فهرىكه رون) لور - وه پايزان په نيرى ژاژى ئه ههاته بازار . له ديهاتى وهه ر ديسان

کوچه‌رکان همیشه زور تهره زنده‌ی تر یان به‌خیو نه‌کرد وک نه‌سب -
 ماین - ئیستر - گودرژ - گامیش به‌خیو کردنی نه‌م مالاته زور پی‌ویست بو
 بو کاروانی وه سواری وه بار - له گه‌لی مالی ناو شار وه له هه‌مو گوته‌ده‌کان
 چه‌ند چه‌شه تهر توال به‌خیوی نه‌کرا وک مرشک‌سقاژ مرای - علی‌شیشی
 کوترسوه نه‌م به‌رهمه به‌شی پی‌ویستی شار وه لادی نه‌کرد هیچ پیوست نه‌بو
 هیلکه ویا گوشتی مرشک له جیگای تروه بو ولاتی هه‌ولیر بیت تا سالی
 ۱۹۵۸ به‌م جوره بووه .

ته‌نها له زستان وه پایز پاش باران په‌له به‌کار هیتانی گوشتی مرشک
 په‌سه‌ند بو به‌هیچ جوری له کاتی که مرشک - قاز - که جوجه‌له‌یان هل
 نه‌هینا نه‌ی له کاتی کورک بونی له بهار وه هاوین گوشت مرشک به‌کار
 نه‌نه‌هینرا - وه له هاوین زور که‌م هیلکه نه‌خورا .

ته‌ندروستی ولاغ :

کوردده‌واری به‌چاوکی ته‌واو چاویان له‌هه‌مو پیوستی مالات بو هه‌روها
 له‌سه‌رما مهر وه بزێ له ده‌شت له غالی به‌رددا نه‌کرا و له‌گوندانی
 چیا له نه‌شکه‌وت نه‌و له خانووه کاتی به‌فر نه‌پارێرا . ئیتر اسب وه‌رشه
 ولاغ له هه‌وله‌ی ریکو پاک به‌خیوی نه‌کرا ، وهاون مالات وه ولاغ هه‌رده‌م
 ئالیک وه له‌وه‌ری نه‌م زنده و مالاته‌ی به‌ر چاو نه‌کرد سه‌ر باری نه‌م شتاته
 ته‌ندروستی زنده‌ور نه‌گه‌ر مه‌ری ویا بزێ ویا به‌رزه ولاغ بو هه‌ر نه‌خوشیک
 ده‌رماناتی تایه‌تی بو و مروقی پسپوری زانی نه‌م کاره هه‌ر بوون له دیهات
 بیش بونی به‌یتال‌خانه وه ولاغه به‌رزه‌ی وک نه‌سب ئیستر ئالند له شار له
 جیاتی به‌یتال ئیسته کاری ته‌ندروستی ولاغی نه‌بینی .

مەروە بۆن مەھلى

سالى ھەندىكى لە سالى زور سەرما ۋە سەخت ئەھۋالغا ھەر جىگاۋ
 دىگەن تەۋاۋە بولايە ، ھەروەھە سالى تەھلى (بى باران) ئەم مالاتە زور
 زىيادى ئەھكەرد زور كەمى ئلووس ئەبو لە بەر بى ھىزى ۋە لە ئەبۇنى پۇش ،
 پەلاش پەرىز ۋە پاۋانى تەۋاۋە بو بە خىۋى كەردى ، ھەر سالى بى باران كەرە
 ساتىك گەمورە بو بو ئەم بەستە زماقائە •

بەخىۋ كەردى ، ۋە بۆن ھەندى كەرت خاۋەنى بوۋە ۋە ھەندى جارىش شارستانى
 لە گەل لادى بە ھاۋ بەش مەريان بە خىۋ ئەكەرد بە شىۋە بىكى تايەتتى كە بى
 ئەوترا لىك دان دۈبەش مالانى شارستانى بە شىك مالانى لادى لىك ئەدرا
 ۋە خەرجى بە خىۋ كەردى مىگەلە كە ھەندى شتى لە سەر شۋان ئەبو ۋە ھەندى
 خەرجى تر لە بەرھەمى مالات دەر ئەجو ئەم لىك دانە بو ماۋەى حەوت سال
 ئەبو ۋە ھەم بەرھەمى سال بە سال بەش ئەكرا بە دۈ بەش ھەر بەشى بىرىكى
 ئەمانە ۋە پاش تەۋاۋە بۈنى حەوت سالە سەرۋ بەرى مىگەلە كە ئەى گشتى مەر
 ۋىزىنكە ئەكرا بە دۈ لەت ھەر بەشىكى ئەدرا بەلايىكىان • چەشنى تر بوۋە
 خىۋ كەردى مەرۋ بۆن خاۋن مىگەل كە شارستانى ئەبو ۋە شۋانە كە لادى
 ئەبو ئەم شۋانكارىيە ئەم مىگەلەى بە خىۋ ئەكەرد ۋە بەرھەمى رۈن ۋە خورى
 ۋە ماست ۋە پەنر ئەكرا دۈ بەش ھەر بەشىك بو لاىكىان بەلام بەرخە نىر تەنھا
 بو خاۋن مىگەل بو ۋە بەرخى مى لە گەل مىگەل لىك ئەدرا بو ئەۋەى
 سال دۋاى سال ۋە مەرۋى زىاد بىرى • ئەم بەش خارە بە (دو خور) ئاۋ ئەپرە •

۶ - ئابۇدى :

لەم ۋەتارە بو خورنىۋاران ۋە دەر ئەكەۋى كە دانىشتۋانى شار ۋە

ديھانی وه پهله کانی ناوچهی ههولیر پیوسته کانی ژبان وهك جلو بهرگه -
 خوارده مه نی ناومال رایخ وه کار وباری جوت وه خانو کردنی ئهم
 پیوسته له بهر هه می کشتوکال - وه مالات به خپو کردن وشتی تر که
 بهر هه می کارخانهی دهست بووه ئهم پیوسته هه می خو ولاتی بووه زور کهم
 شت بووه که له جیگای تر بو ئهم ولاته هیراوه .

وگهلی چه شنی ئهم بهر هه مه وهك گه نم - جو - بهرخ -
 خوری پیسته - ریخوله - مو - وه رون - په نیر نسیراو بو
 ولاتی تر ، ئهم ته رزه گابوریه سهنگی گرانه که ولاتی له توانای بی
 بهر هه می ناو خوی پیوستی رنگاو رهنگی ژبان جی بهجی بکات وئهم رواله یه
 سهر مایه کی تهواو وه پزشکی روشنباه که ئهم شاره ناوه خنی زانستی وه
 پیتش کهوتن بووه له میژوی کون به هه نهر مه نلی دانشتوانی .

(بهش پینجهم)

کشتوکال به شیوهی کونی له همولیر

دانشتوانی همولیر همه چشن کار و باره ن بووه به شیوه یك كه كه پیوستی ژبانیان بو ، خلكی شار و لادیكانی به تهوای وه دورستی نامه ده كړدوه و تهواین بلین بهرهمی خو ولاتی له توانسای بووه خوی بهخوی بهش بهریوه چونی وه ژبانی نشتمانی شار و موند كاند بكات ئه ی بهرهمی زورشت له پیوست زباتر بووه وه له بهرهمه ژابوری ولاتی همولیر له نگو ترازو زور تهوای بووه .

شارستانی همولیر و دانشتوانی گونده كانی گه لی چشن کاریان بووه وهك كاری دمهت (شت دوست كړدوه) بهخو كړدنې مالات وهك مه ر وه بزن وه ره شه ولاغ و كړین فروشتن و زور كړدوه ی تر مه رتهای همو كاریك كشتوكال بووه له م ناوچه گرنگ ترین بهرهمی وولات بووه وه له م وتاره باسمان دهر باره ی كشتوكاله و بهرهمی - كارو باری و شیوه ی چاندنی وه به ناو هینانی كشتوكال به دمهتوری كونی ، بهرو (۵۰) سال تا ئسته ورده ورده له گوراته و تهواین بلین كه شیوه ی كونی كشتوكال به تهوای گور اووه ولیره تهما تهوای زانستیكي تهوای پیش كاش خورتنه واران بكه یی له باهت كشتوكالی كون كه باس هم شته بهی گومان له دهفتری میژوی كورد بهی بنوسری .

۱ - میژوی کشتوکال -

له میژوی کونی ههولیر وه بهجی ماوهی مروی کونی وا دهرنه که ویت که کشتوکال له ناوچهی ههولیر دهست پی کردنی نه گهرته وه هزارها سال پیش نویسنی میژو •

وبهرهمی کشتوکال (وهك گهنم وچو) نهستدوبکی گرنکی ژمان وئابوری نه م شاره بووه •

زور بهی بهمالانی ههولیر کارو بهرهمیان کشتوکال بووه ونهم کاره به دهستوریکي تاییه تی هل سوراووه وکراووه که ئیسته بههواوی گوراوه وهمافی به شیوهی کونی نه ماووه وزور شتی له بیرچوته وهنم زانسته وکردوه کونه نه گهر له سهر کاغده نه نویسی کس له دواروو پاش ماوهیکي کهم نازانی نه م کاره چلون بووه وچون کراووه خوم به بهختیار نه زمان چیم دیوه وچی نه زمان وچیم له یاد ماوه له م وتاره پی نویسنه وهه لکودوا روژ سودیکي به نرخی بیست •

۲ - شارستانی ههولیر خاومن زهوی :

نه م خاومن زهویانه گه لیکیان له قهلاهی ههولیر نه زیان وهزوی زوربان له دهوورپشتی شاربو وله چه رخی (۱۸) زاینی نه م زهویانه به ناوی خاومنی نه زیان دهست به کارانی عثمانلی با تاپو به ناویان نو سرابو وهه ر گوشیک له خاکی فابراو که کشتوکال تیا نه کرا ژمارهیکي تاییه تی هه بو وله تاپو به (۳) س بهشی دانرا بو ونهم خا که گشتی به وار ش شاری ههولیر ناو نه برا وژماره ی ۱۱-۱۵-۱۶ بو ونهم ژماره یه تاییسته به کار دیت هه ر چه ند له

نیومی زراتر له م زموږ په ټیټه خانو وه بهرې شاری تیا دورست کړاوه .
 وهېر پارچه يک له م وار ش دابه شي ژماره يکې زور له زموی کرابو وهېر
 زموږ ناو وژماره ی تایه تی یو وهه ریکې به ناو خواوه نی خوی نو سړا یو
 وه نه ندازه ی هم زموږ په دوئم ژماره ی که کرا هه ندی زه وی نه ندازه ی
 که وره یو به لکو نه گشته ۸۰۰-۹۰۰ دوئم ورا زراتر وپارچه ی چو کیشی یو
 که نه ندازه ی ۲۵ دوئم ورا که مریو . وهه ردونیک جیگای ۲۵۰۰م^۲ وهېر
 دونی جیگای توی یک قه سناغ گه نه (ئی دوتنه که گه نم) نهو به
 کیشانه ۱۶ کیلو گه نم .

(۱۰۰) صد مال زراتر له دانشتوانی شار خانوون زوی وزار بوون وه
 گه لیکیان کشتوکالیان له وار ش شار بووله ناو شار نریکې (۲۵۰) جوت
 ئیتر خه ریکې کیلانی هم زموږ پان بوون وهه ندی له هه ولیر په کان کشتوکالیان
 له دهانی نریکې شار بو که به (دور وبار) ناو نه پرا وله سده ی دواتر هه ندی
 شارسن له ناوچه ی بهرانی وقو شته په وشامک وبشتی بونه خواوه نی
 دهات .

وخاومن هم دهات په گه لیکیان مالیان له ناو شار بووله جیاتی نه وانه
 کوږخای گوند ورا سرکار کاروائش گوندی هه له سوراند له جیاتی
 خواوه نی .

وه خواوه نی هم دهات په چند زموږ له لایان جوئی خومان نه کیلا
 وه پارچه کانی تر دابه ش سر جی نشین گوند نه کرا که به فلاح ناو نه پرا - وه
 هم فلاحه ده یک ویا هشت یکی بهرمنی نه دا به خواومن دی .

۲ - نهما نهمانی کاروباری کشتو کالیان نه کرد جوتیارمان پی نموترا - وه نهمانه جوتیان به ئیستر وه گا نه کرده ونهم جوتیاره به بره نه گیرا هه تا جوت تهواو نه بو و کریکه‌ی به شهرت وه نه برا ونهم شهرته چهند علبه گهنم وجو بو له گهل - پاره - له گهل دو جوت پیلوو وه سوتهمه‌نی وه خانوی ههروها پی نه‌درا .

ته‌ی نهم جوتیاره که له لایان خاوند زموی یا فلاح نه گیرا بو ماوه‌ی نریک حموت مانگ له سه‌رتای پایزنه ناوه رستی بهار کریکه‌ی به بریه بو و نهم چهند مانگه .

وپاش فهریک بونی گهنم وجو ته‌ی پی گه‌شتن له لایان سه‌پان نهم بهر هه‌مه به ناو نهمهات ته‌ی که دمغل پی نه‌گه‌یی روژی چوارشه‌یک دو گه‌س نه‌چونه سه‌ر زه‌ویک - چهند سواله جو ویا گه‌نمیان نهمدوری وادیاره نهم پیش دهسته به نیازی به‌رکمت نه‌کرا وه به (سونعت) ناو نه‌درا .

وه پاش یک دو روژ دهست به دورینه‌ی جو نه‌کرا وه ته‌واو بونی پاش چهند روژ حسانه‌وه دهست به دره‌وی گهنم نه‌کرا وه دره‌وی دمغل له لایان سه‌پان به چاوه‌دیری سه‌رکار نه‌کرا ویا خاوه‌ن کشتو کال .

نهما فلاح بچوک که زور جاری جوتی نه‌بو وه نهم جوتنه به گودریژ نه‌کرا له جیاتی ئیستر ، نهمانه گه‌لیکیان خویان وه مالو منالیان وه خیزانیان دورینه و کارو باری تریان نه‌کرد تا خه‌له‌کیان به ته‌واوی به‌ناو نه‌هینا .

۳ - خاوه‌نی کشتو کالی نهموره که

به چهند جوت ئیستر زه‌ویکی زوری نه‌کیلا وه توی نه‌کرد دورینه‌ی نهم نهم کسانه شیوه‌کی فولکلوری نهمانی نهم وه‌لا‌ته‌ی پیشان نهمدا .

سه پانه كان بهر يز يك له پال يك هر كس داسيكي به دهمت گرتوه
 ويكهم كس كه دروي نه گيرا سر پالهي پي نهوترا دهنگي نه كرد سه پان
 دهستان به درونه نه كرد له گل ناولزي گورانان پشتيان كوم نه كرده لهو
 سه رمي زهوي تا نهو سر به دواي دورنه كه به يك گاز نهرويشن تا سر
 پاله سه ري بلند نه كرد پاش هه فاسيكي كورت دو باره لهم سه رمي تري
 زهوي بو لاي تر گازيكي تر نه چونه پيش نهوه .

وه بهم جوړه زهوي به زهوي پارچه پارچه دمغل همدر ايووه .
 سه پان دهستي چه د نهی گرت له دمغل پاش دوريني سواله له سر سواله
 به جي نه هيشت نه مجا كيژوله كچ كه پيان نهوترا گيشه كهر
 نه مانه سواله به سواله له عردهو نهو له دهستي سه پان وهران نه گرت نه پان
 كرده كومل له ناو زموي ونهم كومه لاله به گيشه ناو نه پرا .

له كاتي درمو سه پانه كان گوراني خوشيان نهوت له هر گازی له درمو
 نه م جوړه گواراiane هه رهنگ بوون هه نديكي نهها له كاتي دروينه به كار
 نه هات گواراني تر مه بهستي به خوشه ويستي وه دلداري بو ويا به شانو بالاي
 پياوي گه وړه وناودار نهوترا وه يا بو ياباس پياوي نازاو قارمان بو .

وه شاياني وهته له كاتي دروينه نه گهر پياويكي گه وړه چوپايه سه ري
 دروينه ومك شاباش شايي نه بو شيك بداته سه پانه كان ونهم كرده به به سواله
 ههل گرتن ناو نه پرا .

سه پان له سر ايشوكاري خوي نهما تا دمغل به تهولوي نه دروايووه
 وه نه كوترا به جه نجر وشه با نه كرا بو نهوي كا له دان جيا يتهوه امجا
 دمغل نه گوزرايووه عه نبار نهو ژوري حه سار وه كا نه خرا ناو كادان نهو له وده

و یا زور و یا چال . سه پان ۱/۰ پینج یه کی بهرهمی جوی بو وه ۱/۶ شمش
 یه کی گهنم ئەم پشکه له بهینی سه پانه کان دابهش ئەکراوه گیشه کەر (وه
 جهنجره وان) که زور دهم منالی سه پانه کان بون ئەماته کری خورمان له خاوان
 کشتوکال و مرئه مگرت وه ئەوانه ی قرشه ی دمنالیان له زموی ئەگوازه وه
 بوسەر جوخین بیان ئەوترا (شەخړه کیش) وه کری ئەماتهش بهروژانه بو زور
 جار له سهر خاوان مال بوو .

ه - نیرو نیری زهوی وه کیلانی : -

هەر خاوهن زمویک گهلی جار زمویه کانی ئەکرده ۳ س بهش بهشیکی
 بهبور ئەماوه و ئەگەر ئەم بوره سالیکی ترش بهی کیلان بهجی بسا بایه
 به یاریان پی ئەوت وه مه بهست له بهجی هیشتی زهوی یک دوسال بو ئەوه بو
 تا هیزی زهوی زیاد بکات و بودوا سال بهرهمی زور بی - ئەم کاره ئیسته
 ئەماوه له بهر ئەوهی زهوی زور جار ههرسال ئەکلری .

وبهش تری زهوی ئەکرا به شو وپی ویت بو ئەم شوه له کانگای
 سهرما بکری مھی له کاتی شەخته بهستن له روژانه ساردی زسان بو ئەوهی
 که کرم - و مشک بھوتی و گیا و گولی تیا نهروی وه بهینی بو سالی ئاینده
 و ئەم شوه له جار دو باره ئەکلرا و ئەم کیلکه حومه به و ورد ناو ئەبرا
 وه سالی تازه له گل دهم پی کردنی پاچر دهمت به تو چاندن ئەکرا و ئەم
 تویه به کیلکه یکی جوت دانه پوشره .

و ئەماته ی تووان پیوه ئەکرد به (تودمر) ناو ئەبران ئەم کاره هه رکس
 به تهواوی وه به پوخته یی شارمزای بهو وپی ویت بو تودمر زانایی بو

نمودی که تو هل مُدات به شیوه یکی نالوده نجی بی بو نمودی تو زور تَهَنک
و یا بور نه بی، نه گهر تَهَنک بی بهرهمی زهوی کم نه بی و نه گهر تو بور بی
دیان برشتی کم نه یته وه .

و همروها توی تَهَنک گه لی جار کشتو کال توش گیاو گولی نه کات وه زیان
به دمنل نه مینی وه توی قایده نه یته نالوده باش هونی دمنله که .

٦ - جوت چون نه کرا :

وله چی کارو باربه پیک نه مات هم باسه چیروکی نایه تی هیه گه نجی
نیسته زوریان هیچی لی نازان - ههروه ک له سه ره نای هم باسه میژرا جوت
به دو ئیستر و یا گا نهو گو دِرِژ نه کرا وله به بینی ههردو ولانعه که داریکی چه ماو
نه به سترایان نهوت (ههوجار) نهوهی له کانی پاژ به کار نه مات نه با سوک
بی له دار بی و یا بهرو دورست کرا بو و بو زستان له بهر قوری زهوی
ههوجاری به تین به کار نه مینرا که نه مش له دار گوژ دورست کرا بو زور جار
ههوجار نه شکا نه گه که لکی بیا بیا بایه نه نیرا بو نچار که چاکی بکات
و نه گهر زور بی که لک بوایه له کار نه کموت له بهر نه مه خاوان کشتو کال ههوجار
و زور کارو باری تری زاده له پیوست ههردمی بوی بو نهوه هه پارچه پیک
له چوت شکا و یا له کار کهوت که ده ست به چی نهو شته بگوری تا ایشو کاری
رانه وهستی و نه ههوجاره له گه (بن مل) که له لباد وه که وه بهره دورست
نه کرا) وله گهل گو په لانی دار نه خرا به ملی ئیسترکان وه لای دوومی ههوجار که
چه ماو بو ئاسینکی لی نه به سترایان نهوه له داری ههوجار تی نه خرا به (گاسن)
نالو نه برا و نه کار گه به له گل ههوجار نه بووه یک پارچه امجا ههوجار به

داريکي تر نه بستره به ملي ناستر به ههوهی ین ملو گو په لاله که وه هم داره به
(مزان) ناو نه برا به له لای خواره وهی هه وچار داريکي راستی تر بو که به نه
(استدوو) ناو نه برا وه جوتیار هم نه ستدوهی به دهمستيکي نه گرت
وبه دهمستي تری داريکي هل نه گرت بو همومي ولاغه کانی لی خوری وه هم
دارهش و مک گوچانيک بو به لام ههردولای راست بو وه له دار بهرو دورست
نه کرا و به دار جوت و یا به داری جوتیاران پی نهوت .

ههروها جوتیک که پی نهوترا جوت له م چند کارو باره ریک نه خرا .
وهزوی به م کارگه به نهی به م جوت نه کیلرا بوچاندنی دمغلی زستان
وه که گهم و جو وهه کیلانيکي تر بوچاندنی شينای وه بستان نه گه
کشتوکالی زستان و یا هاوړن بایه هه ر به جوت زموی نه کیلرا بو
نهم چاندن نهی جوت بو هه مو کاریکي کشتوکال به کار نه هینرا هه تا باغچه
بستانا دار و میوه جات ناوی وه دیم سالی جاری به جوت نه کیلرا .

وده ستوری کیلان له زوی گه وړه که نه ندازهی فرهوان بو وزوهی
خاون کشتوکالی زور گه وړه بو ده ستوری تایه تی بو و هم کیلاه که
به چند جوتیک نه کرا برا گه وړی جوتیاران زموی دابش نه کرد به چند جی
و هم کردوه (به لات برین) ناو همیزا و یا شتر جوتیاران ده ست به کیلانیان
نه کرد و هم کردوه به له کاتی شو برین وه و ده دانه وه و ده تو کردن هه مان کردوه
له هه ر سی گاسن به هه مان شیوه جی به جی نه کرا .

۷ - کوتاتی دمغل

وکیشانهوی بو ناوای - دمغل نهی گه نم و مجو له مانگی نسیان نه بووه
فهریک ، له ناوه راستی مانگی مایس گولی خه له به ته وای پی نه گه بشت
ههرومک باس کرا سه پان به داس نهی دوریه وه و مداسه که به دهمستيکي نه بو

وه دستي تر دست کيشکي نمخته دستي که سوالي دمغلي نه دوري تا
 په نجه کاني دمستي پر بندار همي و هم دمستکيشه به (قه نياغ) تاو نه برا هر
 وها سه پان کلاريکي لبادي له کاتي دورنه نمخته سري هه روه ک
 (شه بقی) ئیسته بو و هم کلاره سهر و گیاني له توشمی روز و گهرمای نه
 پاریزت ، سه پان به داس دورینه نه کرد و گیشه کهری کچ کوی نه کردوه
 سواله کاني نه کرده گیشه نهی کومهل دواي کومهل .

(وه داس ئاسینکي پولا بو سهریکي چماوو تیژ بو) جار به جار
 بهردیکي تاییه نی که ناوی (هسان) بو هم داسه بهمه سان تیژ نه کرا پاش
 چه ور کردنی وه لای دوه می داس دهسکه ی له دار نه کرا بو نه ووی سه پان
 به ئاسوده می به کاری بهینی په ساتای له گهرمای هارین به کاریت .

وپاش ته و او بونی درو و کو بو نه ووی قرشی دمغل له ناوزه ووی به ولاغ
 هم قرشه به نه گوزرایوه تاوای بو جی جوخینان وله هر گوندی - وله
 شاری هه ولیر له چند جیگا گوره پانی تاییه تی بو که نه ها بو جیگای جوخین
 دمغل ته رخان کرابو (وزور جار له نړمک ویا له قه راغ هم گوره پانه جیگای
 چند قسناغ جو نه کرا به قهرسیل بو روه لاندنی ئیستر وه ولاغی تر بو ماووی
 نړمک مانگی باش ته و او بونی جوت تا دورنه دمستی پی نه کرا) .

وقره شه له زهوی بو جیگای جوخین به ولاغ نه هینرا و هم ولاغ
 (شه غریکي نه خرا سري) (او هم شخړه به له دار دورست کرابو وه ک
 په یژوه کی دولای نه خرا رسر کورنن ئیستر و مقرشی دمغلي لی توند نه کرا
 وله زهوی نه گوزرایوه سر جوخینان به م شپوه به) .

و هم قرشه به جی جی کو نه کرابوه وه کو نه کرا ، به جوخین ناو نه برا
 وه له ناوه راستی هه ریک له م جوخینا ه داریکي هم پینداری راست نه چه قسا

وئەم دار چوخىنە جەنجەرى لى ئەبەسترا ولە دورى ئەسوارا .

وياش ئەوۋە كە جوخىن رىك ئەمخرا وقرەشە كىشانى تۋاۋ ئەبو ھەر
جوخىن تەخا يەك دىۋاى يەك بە ۋوللاخ گىرە ئەكرا بوئەۋى قرەشە كە پان بىكات
ۋېي شىلى ۋەبو كوتان گامادە بىكرى .

وياش ئەمئىشە دەست بەخەلە كوتىنەۋە ئەكرا بەجەنجەر كە بىۋوللاخ
رائە كىشرا . وئەم جەنجەرە بەگورسىك ئەبەسترا بەدار جوخىن ۋەجەنجەروان
سۋارى جەنجەر ئەبو ۋەھلى ئەسوران بەدمورى جوخىن بەپى سۋرانى
ۋلاخەكە ۋەئەم جەنجەرە دىمغلى ئەكوتى سەپانى لەدىياري ئەم كارە ئەبو كە
قرشە بداتە بەردەۋى جەنجەر ۋەوردە بەلای تر جىاي بىكات بىم دەستورە
دىمغلى دو جار ئەكوترا جارى يەكەم (قرشە كوت ئەكرا) ۋدوبارە سەپانەكە
جوخنەكەى گرد ئەكردۋە ۋەبىل ۋەشەكە كۈي ئەكردۋە ۋە بە جەنجەر
ئەكوترا ۋكوتانى دوۋەم كە ۋردە كوتى پى ئەوترا بىم كوتىنە بە تەۋاۋى دانى
دىمغلى لە كا جىا ئەبوۋە .

وئەم ۋردىە كە تىكەلە بو لە كاۋ دان بە (شەكە) ئەمخرا بەر با
ئەي بە با ئەكرا بو ئەۋى دان لە كا جىايى تەۋە دان بە ئايەك ئەمە ۋكە
ئەكەۋە دورى جوخىن ۋەسەپان كاۋ دانى جىا بەجىا كەۋەي ئەكردۋە بە
كۈمەل .

ۋزور جار شەكە با دۋا ئەكەۋت لەبەر ئەبۋنى با ۋ لەكاتى كەبىساي
شەمال گزەي بىكرادىە بە خەلاتىكى خدای ئەۋمىرا كە ئەم بايە يارمەتى تۋاۋ
كردنى ئەم ئىشۋكارەي ئەكرد پىش ھاتى زىستانى سالى كازە .

جو خينه گه نم وجو پاش هم سینه دورو درزه کاری کوتاهی پی
نهدرا .

وله و راده یدا نوره پی جیا کردنوی مزه ی بش داران ده سست پی
نه کرا که هر که س بهش خوی به پی پشکه که ی که هیتی پاش بش کردن
هر بهش بلری به خاوه نی .

بهشی سه پانان جیا نه کرایوه وههروها بهشی خاوه ن زهوی لی دمر نه چو
که به تابو ویا ملکانه ویا به بهشی پرا گه وره ناو نه پرا .

وهه که س بهش خوی نه گوازه وهه ، وه خاون خه له ی زور له عه نبار
ویا له زوری حصار ویا له چالی دمغل دانه که ی دانه کرد ، وه نه مانه ی خاوه ن
به ره میکی زور بوون (پیری دمغلیان بو که ناوه که ی به خشتی سور دورست
کرا بو) وه هم بیراهه گه نم ویا جوی تیا هه ل نه گیرا له زیر پیر یک بست کای
تی نه خرا نه مجا دانه که ی تی نه کرا پاش دان دیسان کا نه مجا قره شه نه و
قهسل نه خرا سه ری وه به قوره سور سواغ نه کرا) هم ته رزه پیره وه ک سایلو
بو که دان له گهرما بی پارزی و بوماوه ی ۳ سال هم دمغله نه گوری .
ویری زور باش بو ماوه ی (ه) سال خه له که له ناوی 'ومک خوی نه مایه وهه .
نه ما کا بو فالکی ولاغ (نالیک) ویا بو قورکاری وه بومه رو مالات نه خرا
له وده (کادان) وه هندی له وده ی شار دیواره کانی به که ره پوج
(خشتی سور کراو) دورست نه کرا له وده ی کای گونله کان به لگبن (لین -
خشتی کال) دورست نه کرا .

و کا نه خرا له وده ، قهسل نه خرا سه ری پاشتر قوره بهست نه کرا به شیوه ی
باران له سه ری راهه وهستی .

ئەمما كای بەرحەست ئەمخرا زور وە یا چال كە روژ بە روژ بە كار ئەمەتە
 وە لەمۆدە زور كەرت لە سالیك بوسالی تر ویا زیاتر ئەمما لە ترس سالی ئەهات
 ئەی بی باران ئەو بە ئافەت -

۸ - خاوەنی گوند و زمۆی :

خاوەنی گوندەکانی ولاتی هەولیر ئەی دیهاتی دەرچوونی دەرچوونی وە بەرانی
 وشە مەمك و كەندیناوە و قەرەج لەم گوندە هەندیکێ خاوەنی هەولیری بوون
 وەمی تر گوندی ئاغای دزمی بو ویا ئاغای گەردی و هەندی گوندی تر
 خاوەنی لەدێ، كە دایە نشین ئەی هەر چەند پارچە زمۆی می فلاحی بو .

وێش سالی ۱۹۳۱ ئەی پیش دەرچوونی یاسای سوبە لە قەرەج ویا لە پشت
 ری وە شە مەمك زور گوند خاوەنی دایشتوانی گوند بوون هەرخەلامی
 خاوەنی چەند پارچە زمۆی بو بەم شیوە ئەم گوندە زوی هەركەس می
 خۆی بو و كۆیخا دی برا گەورمی دی بوو .

ئەمی خۆینەواران ئاگەدارین دەرە بە گایەتی لەشاری هەولیر وە
 ئاوەكە ی نە پورە وێش یاسای ئاوبراو زور كەم كەس بوو لەك وایا دو
 گولە زیاتری می ، ئەتوانین بێن هەتا پیش هەلگیرسانی شورش ۱۴ ئەوز
 ۱۹۵۸ لە هەمو خاکی كوردستان عێراق لە هەشت نو كەس زیاتر نەبوو كە
 بە نیو دەرە گی دابنیرن و ئەمەش زورمان تەشمان پەرۆم وە پیاو چاك
 بوون و خاوەن دی یا سەروکی عەشرەت ئەنھا برا گەورمەك بو كارو باری
 دیهاتەکانی هەل ئەسوراند و لەدەستوری ژبان ئەمڕۆ پیاو وە مەویکی زور

له بهینی ئەمانە و ژيان فەلاح و جوتيار بهرچاو ئە ئەکرا .

و هەر دەم بڕايەتی و خوشە و ىستى و ئەسايىش و بارمەنى لە بهینی داخستوانى
شار و گوێد بە شيوە يکى زور جوان هونرا بوو و جياوازی لە پلەى ژيان
زور کەم بو جلوبەرگ و مەخواردەمەنى شارستانی وەلادى وە پياوى دەست
کورت و پياوى دەست درێژ وە دولە مەند و مرنجیەر لە سەرىک رەنگو ریس بو
وە لەم شتانە وادەر ئە کەوت وە لاتى هەولیر دەورى چىنايهتى (طبقى) نەدیو
و ئە گەلى و لاتى تر لە روژ هەلات ویا روژ ئاوا .

زاتر لەمە هەر کەس بە کار و کردەمەوى خوى ئە گەر هەولو ئەقەلای
دابى و ردە و ردە چەنگ کەوتوبى وە پاری بە دەست کەوتوبو لە ریزی جوتيار
بۆتە فلاح و لە ریزی فلاح ئە گەر چەند سال بەرەمى باش بوبى وە ئابورى
خوى ریک کردبى لە توانای بوو کە زموى بکرى و ردە و ردە دەولە مندبى .

٩ - بەرەمى کشتوکال لە زستان وە هاوین :

کشتوکالى زستان ئەم چەشنە کشتوکالە یە کە لە مانگی زستان تو ئەکری
و ئە چىزى و مەزى بە کشتوکالى شارى هەولیر و گوندکانى دەشت لە زستان
ئە چىندرا چونکى ئەم کشتوکالە لە زەوى دیم ئەکرا وە بە ئاوى باران ئەروا .
گە نم و جو لە پایز دەست بە چاندنى ئەکرا هەتا دوا مانگی زستان
و لە بهار نوک وە نیک وە تەروزی وە گەنورە (کالک) ئەم بابە تانەش بە باران
ئەکران وە سالى باران زورى لەجى ئاو گر یياز وە باقلا بە دیم ئەکرا .

گە نم وە جو لە وەرد ئەکرا ئەى نیر و نیر ئەکرا بەلام بستان دیم وە نوک
وە نیک لە شو ئەکرا کە سالى ئایندە ئەکرا بە گەم و باجو .

۱۰- نلما کشتوکای هاوین -

— نهی بهرهمی هاوین ویا به شیوکی راست کشتوکالی بهر تاو — .
لدمانه‌نی زی گوره وه‌زی بچوک به‌جوگه له تاو هل نه‌گیرا وه‌یا به
ناعور تاو نه‌هه‌نجا وه‌له‌به‌ر نه‌م بهر تاوه سه‌یزه وه‌ بستان باغ نه‌چاندرا ، له
دیهای ده‌ورپشتی شار که به‌دموروبار تاو بانگی نه‌درا وه‌ له‌وارش ه‌ولیر
چه‌ند کاریزی بووه به‌ تاوی نه‌م کاریزانه سه‌یزه شینای نه‌کرا وه‌به‌ر
هه‌ندیکیان درختی میوه‌جاتی تیاروا بو .

وئه‌لین له‌ده‌دی (۱۸) زاینی وه‌ پیشتز نریکه‌ی (۴۰۰) کاریز له‌ ولاتی
ه‌ولیر بووه وه‌ نه‌م کاریزانه به‌ده‌ست کرده کراوون .

له‌م کاته داته ته‌ها نریکه‌ی (۳۰) کاریز ماوه نه‌م کاریزانه زور که‌رت
هه‌ر می‌خاون دی بووه وچه‌ر به‌جار خاون زه‌وی یکی تر بووه کشتوکالی
به‌ر تاوی کاریز به‌ شینایی ناو براوه هه‌ندی جار خاون کاریز زه‌وی به‌ر تاو که
می‌خوی بووه وخی شینای کرده به‌ یارمه‌تی شینای چی یکی پسور که
به‌ (جهوان) تاو براوه — و نه‌م جهوانه له‌ کاری شینای چاندن وه‌ریک
خستی زه‌وی زانا بوون . وه‌نه‌گه‌ر خاوه‌نی زه‌وی که‌سانی تر بوایه‌ پشیک
له‌ به‌رهمی شینای بی نه‌درا .

جاری واش بووه ه‌رد و تاو به‌کری دراوه نه‌ی به‌جورمیکی تر نه‌م
کاره کراوه .

له‌به‌ر کاریز برنج — لوکه — پیاز کراوه له‌گه‌ل سه‌یزه وه‌ک باقلا
طماطه — کودو — بامیه — بایجان له‌کاتی پایز خیار ولویا وه‌تور — شیلیم —
چه‌وندهر — وه‌تور — وه‌که‌روز — وسیر وه‌ دیهای پال چیا ویا به‌رو شاخ
که‌ له‌ پستری ه‌ولیر هل که‌وتوه وه‌ دورپشتی ناوچه‌ی پیرمام وه‌به‌و

دیوی به ستوره لهم گونداه له گهلی دی چاومگی ئاو کانی تیا بووه وه
 گوندی تر که له سر روپار هل که وتووه لهم گونداه هر چند گه نم وجو
 ونوک ونیک به دیم کرابی بهش دومی کشتو کالیان له بهر ئاوی ئهم سه چاوه
 ئاوانه ی باس کرلو کراوه وه ئهم سر وچاوی ئاوانه هه ندیکی سال دوا سال
 ئووی له یك نزم بوه کهم وه زما دی نه کردوه ئه ما کانی ئاو وه گهلی له روپاران
 سالی کهم باران وه بهر بهرمو هاوینی ئاوی ئهم چلو گانه له کورتی بووه .
 لهم دیهاتانه له هاوین وه پایز بهار گهلی رهنگ وه باب بهت شینای وه
 سه بزه کراوه وهك توتن برنج لو که وه باغی میوه جاتی تیا چاوه کراوه .

وه داری میوجات وک رهزه میو - گوژ هه نجیر - هه رمی - سیو -
 خرخ - هه لوژه - زرم دلو (قسی) کشیش - تو - گه لاز - انجاز . . .

بیجگه باغی ئاوی رهزه دیم له گهلی دیهاتی چیا وپال چیا بوه وهك ئیت
 وئهم میوه جاته که ته نها له سر ئاوی باران راوستاوه (وهك باوی - ساق -
 تری (رزمه میو) هه نجیر - هه رمی . .) .

۱۱ - وه دارستانی چیا به بهرمم بووه

وهك بهرو - قازقان - مازو - گهزو - گوژ که خواردمه نین وهك
 میوه جات .

دارستانی بهرهمیکی گرنگ بو بو دورست کردنی خانو بهره . وه بو
 ساز کردنی چینهت (شیوی) و خواردمه نی وه بو سوتمه نی زستان ههروها
 ئهم دارانه که لو پهلوی جوت وه کشتو کالیش لی دورست نه کرا وهك ههوجار

— مزان — وه ئهستندو — دارجوتيار — سهركلاوه — شهقه .
 وهدارو خهلوز (رهژوی) لی ئهکرا وهبو شار ئههینرا .

۱۲- ههروها

چیاوه دشتی ههولیر بهرهمیکی تری بو وهك ئیسته به (خوای نابت) به
 زبانی خو ولاتی ههولیر ئهم وشهیه له کونهوه بهکار هینراوه .
 وهه شتانه زورمان لهکاتی بهار پیا ئههین وهك کهنگر — تولکه —
 کاردی — دومهلان — گیوژ — قازقان .

۱۳ — بارزتنی کشتوکال

ئهم شته چهند ریگاو دهستوری کونی خوی بووه بو پارزتنی گهنم وه
 جووه دمهغلی تر .

زور سال مشك له زوری پیا بووه ئهگهر نهگیرا وه نه فوکاری زبانی له
 خهله داوه وه بهرنگاری گیراوه بهگرتن وه کوشتن وه زهر خسته کونه
 مشك وه دمهغل له کوشکه پاس کراوه ، وه کله (کلو) وه کیسه له ئهم دو
 ئانهش زبانی بو دمهغل بووه .

دمهغل پارز کراوه بو ئهوهی مهرو مالات تیا بهچی وه زبانی لی نهدا .
 بهرنگاری ئهم شته ههریکه شیوهیکی تایهتی له کونهوه ههه بووه
 وپشی پیا بونی دهستوری تازه بو دورنهوهی وپاك کردنی دمهغل له زموی

وده له جوخین ههركات ترس سوتانی بووه بهلام لهم دموره ئەم ترسه کسم
بوتهوه به بوتهی ئەوه که دورینه وههله گرتی دانو بهره وهک پیشو ماوه یکی
زور له دهشت نامینهوه .

۱۴ - نابوری کشتوکال :

خاکی ههولیر ههمو چهشته بهرهمیکی بهخشی وه به نشتانی ئەم خاکه
جوانه وه بهرهمی کشتوکالی شاری ههولیر وه ولاتی و دیهاتی ههردهم له
پیوستی دانشتوانی زیاتر بووه وهههروها کرین وهفروشتن وکار بهدهستی
تر ههمه رهنگ شیتان دورست کردوه له بهر ئەوه نابوری ههولیر بههیز بووه
وزور کهم شت پیوست بووه که لهدهروه بوی بهیزی .

به رههمی زموی ههولیر گونلهکائی رنگاو رهنگ بووه زور سال زیاد
بووه وه یزراوه بو دهرموی سنوری ههولیر بو جیگای تر له عراق وپا بو
ولاتی ییگاهه (وهک گهنم - جو - فوک - نیک) .

۱۵ - پوش و بهلاسی :

دهغل پاش دورینهوهی زموی قهسل وپوش پهلاش تیا ماوه وه به پهریز
تاو دانراوه ئەم پهریزه میگهله مهرا بزن وه مالی تری تیا رهوه لاوه ماوهی (۳)
مانگ .

وه زورگ وه ههلمت وچیا گیا وگولی لی رواوه بهشیکی پاس کراوه بو
پایز وهزستان به پیاوان فلو پراوه به بوتهی ئەم بهرهمه جوانه ئەتوانین بلین
پیش سالی ۱۹۳۰ ههتا سالی ۱۹۴۰ ژمارهی مهر و بزن وهرشه ولاغ وولاغی
بهزرمی فلوچهی ههولیر له یکه ملیون زیاتر بووه .

بنمالانی کونی همولیر زوربان کشتولیان بو و هم شار و دیجاتی هیزی
گه و رهی ژبانی به ره می گهنم و جو بو ههرومک باسان کرد له ناو شاری
ههولیر نریکه دوصه د جوت ئیستر بو و ههرومک باس کرا گه لی مال خاوه نی
گوند بون .

گه و ره تیرین خاوه ن گوند ملا افندی بو که به ناو دار ترین کهنس بو له
همولیر له کاه خوی و خاوه نی نریکه ی (۴۰) گوند زیاتر بو و مدانشگای
خوی له قسری خوی بو له باداوه که له م قسره ملک فیعل یکم دو جار به
میوان داری ماوه ته وه له بین سالی ۱۹۲۲ - ۱۹۲۹ و ههروها ماوه ی مانگی
فیصلی دوم له سالی ۱۹۴۱ له کاتی حکمداری رشید عالی کیلانی نیراوه بو
باداوه ، وه لیردا ناوی ئه و مالانه چه ندی له یادم ما بی که له سالی ۱۹۳۰
وه پیشتر خاوه نی زموی وه کشتوکال بوینه - وهک مالی (یعقوب اغا - رشید
ویس اغا - و مالی عبر اغا حاجی احمد و عبو اغا عزیری - مردان اغا - مالی
محمد اغا میرم خان و ده باغه کان - پیربال اغا مالی عبدالله چه لپی - عبدالرزاق
اغا عالم - سید احمد اغا نقیب - مالی حسن اغا صالح سور چاوشلی - مالی
زیور اغا - پیره بابی بنه ماله ی حیده ری - شیخانی خاتقاه - شیخ محی الدین
شیخ صالح - مالی ته یرو - مالی حمو علی زمو - و بنه مالی بعلی پاشای
دوغرمه چی و چه ند بنه مالی تر که له کاتی ئهم و تاره به یادی ناکهم .

و جیگای هه ل سوراندنی کاروباری کشتوکال له ناو شار و دیجات حساری
بی ئه و ترا له م حسارانه خاوه و عه نبار و ته و رله ی والاغ بو - له گه ل کادان
(له و ده) .

هر ژورېك همدا به رنجه رېك وعه نېر گه نم وجولې تيا داته كړا وله
تهويله ئيترې جوت واسپ وماسين سوارې ته به ستر له ناو هر حساري
له وده يك يادو بو بو هل گرتي كا بو ئاليكي ولاغ .

وهم حسارانه زوربان له هر شقامي منظرېه بو كه ئيسته شونه كاني
بوته دوكانو بازارو باله خانه وهك حساري حسو علي زمونږ حساري نورالدين
محمد اغا - وحار عمر اغا سومحار علي پاشا وپاش جاده حساره جوتي
داود اغا ومحمد علي اغا يعقوبي .

وله گهرگي به رب گهورتين حسار دو حسار بو يكيان حساري
حسن اغا چاوشلي كه پاش سالي ۱۹۳۵ كړا به قشله ي پوليس سوارې .

وهو حساري تر نه ندلزيه يان گه وره بو له گهركي به رب حساري مردان
محمود اغا وحساري مالي حاجي رشيد اغا وچند حساري تر لهم گهر كه بو
وهك حساري شيخ محي الدين وحساري مالي شيخ چولي وحسار علي ورس اغا .

وله گهركي خانقاه گهورتين حسار ديسان هي باوكي حسن اغا
صالح سوري چاوشلي بو لهم حساره زور كون بو وه له كاتي هاتي محمد
پاشاي رواندوزي بو ههولير لهم حسار هر بوه ييجكه همده ي جيكاي دمست
گيراني كشتوكال بو دباخانه يكي تيا بو وله ناو وه دابش سي جي كرابو بو
كشتوكال وه بو ميوانداري وه بومال . وهم حساره به شيكي له سالي ۱۹۳۲
درا به كرى به خزميك وه كړا به خان وپاش سالي ناوبرا و به ناوي خاني قوچه
ناوبرا و بهش دومي پاش سالي ۱۹۳۵ درا به كاشتاك به كرى درا به خان
به ناوي خاني حسن بيرام شهرتي وه رگرت - گه لي كهس وانه زاني بوني لهم
دوخانه ميژوي كونه - بو روشنا كړدي لهم پروايه لهم باسه دوام

بی گومان هم دوخانه ماوهی (۴۰) سال که متر به خان ماوهن ویشتر جیگای کشتو کال بوون وئیسته له لایان خاومه تازه کانی پیش شش سال ئه بی کراوه دوکانو بازار وه بالهخانه و بهشیکی بچوکی تائیت به خان ماوه.

۱۷ - وینهی چوار گوشه‌ی همولیر :

په نجا سال له مه‌وه بهر له راده‌ی ۱۹۳۰ پیشتر ئه گهر وینه‌ی چوار گوشه‌ی همولیر وه‌رگیرا بایه ویا هتسه‌یکی بو بکرایه چوار کاریز ئاو کهوتو بووه سنوری شار - کاریزی میری (بلده) که خاومه‌که‌ی شارستانی همولیر بوه و ئهم کاریزه سه‌رو چاوه‌ی ئاوی دانشتوانی شاربو و ئاوی ئمه‌هات نوو شار له ده‌رگای بازاری گه‌وره (حوضیکی ئاوی) بو درست کرا بو سه‌قا به وه‌لاغ ئاویان ئه‌گوزاته‌وه مالانی قه‌لات وه‌ه‌ندی خاوه‌وانی گه‌ر که کانی کورمه‌ک و زور سال ئاوی زیادی ئهم کاریزه سه‌وزه و شیتای وه‌برنجی له‌بهر نه‌کرا له زویه‌کانی وارش ویا خاکی گوندی باغماره .

وه کاریزی دوهم به کاریز همولیر ئاو ئه‌برا که خاوه‌نی ئهم کاریزه (عطاء الله اغا) بو وه ئاوی ئهم کاریزه ئه‌گیشه تریک مزگه‌وت و نزار گاهی شیخ الله - پایز وه‌اوین له‌بهر ئهم کاریزه‌ش سه‌وزه و شیتای ئه‌کرا و خه‌لکی گه‌رکی خاوه‌ه و سی طاقان وه سیدا ئه‌وی بیری ئاو له مالی نه‌بایه ئاوی ئهم کاریزه‌ی به کار ئه‌هینا له‌تریک نزار گاهی بابمه‌حیدر له‌بهر ئهم کانیه حوضیکی ئاو دورست کرا بو، وه‌به‌لای ریگا موصل ئهو به‌لای به‌ستوه که‌ند شیخ قاضی دو کاریزی تر بو یکیان به ئاوی کاریزه گه‌وره‌ی مالی سعید یعقوب اغا ئاو ئه‌برا وه دوهمیان به کاریزی بچوکه ئاو دار بو له‌بهر ئاوی

نهم دو کاریزه له دو جیگا شینایی وستان لی نه کراوه (۳) س باغی میومجات
 داریش بهم نلوه ناو نهدرا ولهم باغانه گهلی میومجات تیا بو وه که تری
 — هه نجیر — هه فار — قیس — زیتون — تو — هه تا خوم به چاوی خوم له
 کاتی خوی دیم که لایکی باغیکیان دار فستق تیا به هر هاتبو وله بهر ده می
 نهم دو کاریزه (۳) س ناشی ناوی تیا بو — دانشتوانی شار باراش ئار دبان
 لهم ئاشاه لی نه کرد .

وله کاتی ناو پراو نهم جیگاه که لایکی هه لوی شاری نه گرت هه رده م
 سوزوه بو و جیگای سیرانگاه بو له بهار وهاوین وه گهلی له دجات نزیک
 شار کاریز و باغی تیا بو و ملک — قه هوی و قونیان — و کسنان — و بنه سلاوه
 و دجاتی تر که نهم جیگایه یک له یک جواتر بون سیرانگاهیکی توبو
 بوون . وله ناو مالانی شار پیش سالی ۱۹۳۰ تا ۱۹۴۰ له هیچ مالی
 باغو باغجه می گول و دار نه بو بجگه قصری ملا افندی و قصری عطاء الله اغا
 نه نها له هه ندی مزگهوت یک دار توی تیا په یا نه بو .

وشایانی باه پیش سالی ۱۹۵۰ نه بستر بو وله بنیرا بو که له هه لیر یا
 له باغاتی دجاته کانی دار پرتقال یا لیمو بکری وه بهر بدات . لهم باه و
 دره کهوت که شاری هه لیر و گوندکانی جیگایکی پیش کهوتو بووه له
 کشتوکال به هه مو رهنگی وه نه نه نی نهم شاره و کشتوکال به سال ناومیری
 و کهس نازانی کی نهم شاره دورست کراوه وله سه رزه میند پیا بووه .

نهم ده ستورمی کشتوکالی کون و نهم بهر هه رهنگاو رنگه و نهم
 کارو باری جوته ، نهم کاریز وه چاوگه گاوانه له گهله هه به چشن باغو
 باغجه می جوان که له هه وه پیش بووه ماوه ییش کهوتنی کومه لایتی نهم

ولایه که به سایه‌ی هم خاکو خوله دانشتوانی وه لات هردهم له خوش
بورنه .

و نه‌گر سه‌رنج بدمین بومان حمره‌ک‌هوی له (۵۰) سالی رابوردو تا
ئیتا به ته‌واوی ده‌ستوری کشتوکال وه کارو باری گوراهه هه‌روه‌ک
کومه‌لایتی وژیانی گهل زور شتی گوراهه .

لهم باسه ئه‌و شتا‌هی دهرباره‌ی کشتوکالی کون و به‌رهمی وه ئابوری
ولاتی هه‌ولیر نوسراوه وینه‌یکی ته‌واوی رابورده‌ی کونه زور شتی باس
کراو له به‌ندانی پیشو ئه‌م وه‌تاره په‌یوندی به ژبانی ئه‌مرو نه‌ماوه هه‌ندی
شتی تر که‌م کس ماون که شیتکی که‌مو زوری لی ئه‌زانن و ئه‌م رابورده
کونه دهرباره‌ی کشتوکال نه‌گر له ده‌فتر نه‌نوسری پاش چهند سالی‌ک هیچ
کس پی ئازانی نه‌به‌ر ئه‌مه ئه‌م یاداشت هه‌رپر توك ئه‌و وتاریک
وه‌نوسراویکی تر له‌لاین هه‌ر برا نوسه‌ریک بنوسری وانه‌زانم پاش چهند سالی‌ک
ئه‌یته سه‌رو چاوه‌په‌کی به‌فرخ و به‌سود بو باس میژو وکومه‌لایتی .
درابورده‌ی زیان لهم ولایه .

(بهش شمشم)

ناهنگ و رابوردن له کومه لایتي کون له هملير

لهم وتاره باس همو چشه ياري و ناهنگي وچند شتي تره کري
که پيوه ندي به رابوردن هه به .

کومه لایتي کورد له ناو شاري هملير و له گوندکاني و له ناو
کوچه راتي رنگاو رهنگ به چند شيوه وه بابت شت بووه بورابوردن ، هم
کردوانه ي کون زوري له سر دستوري پيشوي ماوه و دمرباره ي هم
کردوه کوفاه شيوه ي کوني چلون بووه وچون گوراه به ند دواي به ند لهم
نوسينه هم باسه رون نه کينهوه .

۱ - چيروک :

بوني چيروک له شاري هملير و گوندکاني به جي ماوه يکي زود کوه
و پيش سالي ۱۹۳۰ له شواني دور و درزي زستان بورابوردن چيروک
بيژن به کار هاتوه و گيراهوه ي چيروک زود به نرخ بووه چونکي له کاتي ناو
براو - راديو - تلفزون و روژنامه وه گوغار هيچ يکي نه بووه .

له بهر هموه چيروک بيژي پياو له ديوانخانه کان وه له چايخانه کان ،
چيروک بيژي ون له مالان بورا فرمت وه مثال چيروکيان به شمو نه گيراهوه .

چيروك وتن پى ويستكى گرنگ بووه بورابوردن ، چيروك ميژى وا بو كه له شارى بو شارىكى تر ويا گوئديكى تر نهچو بو نهوهى چيروك بگيرينهوه .
وه هم چيروكان له پرتوك وهيا له گوغار نه فوسرابو نهوانهئى هم كازهبان نهزاني وه چيروكيان نهگيرايهوه له بهريان كرديو .

وه گهليكيان هم زانسته له دايك وه باوكى خويان فيرى بيون و يا له چهند چيروك ميژى تر هم زانستيان ومر نهگهت .

و هم چيروكا هه نديكى مه بهستى وه ره گهزى به رابوردهى شارى ههولير وه ناوچه و ههريس بووه هه نديكى ترى له ناوچه كانى ترى كوردستان ومهريبو .

و هم چيروكا ههه رهنگ و نهوانهيكى روناك بون دهمبارمى ژيانى كون وه دهمبارمى ميژوى كورد و پياوى ناودارى وه پالوانى نازاي و يا ندى شهر وجهنگى رابوردهئى نه كرد وه بابتهئى تر مه بهستى به دلدارى و خوشويستى بو .

و هم چيروكه كوفا نه جيگاي شافازيه وه پى ويستى باس و لى كورينهوهيه له بهر نهوى زوريان زانستيكى به نرخی تيا ههيه دهمبارمى ژيان و كومهلايتى وميژوى ومهريبووردى كورد و كوردستان .

و هم چيروكه رنگاو رنگاه زور كه مى تايسته فوسراوتهوه وچيروك ميژ له سهر دهمسور و شيوهئى كون له شارى ههولير و گوئنده كانى له نهناه له بهر نهوه پيوسته چهند فوسهريكى شارمزا خهريكى كو كردهوهئى هم باداشته كو به بين زو به زو پيش نهوتائى هم باسه كوفا نه گه گهليكى

مه به سنی به میژوی پیش چند چهر خیک و پنج بنه وانی کومه لایتی وه ژبانی
نهم گه له یه .

وه شایانی وه ته که له سلیمانی چند فوسه ریک هه ندی له چیروکانی
ولانی شارم زور و سلیمانان کو کردیته وه انجا پیوسته فوسه ری هه ولیر وه
بادینان وه ناوچه کاتی تر په لاماری نهم کاره بدنه به هونه ره ندی و به
هیزکی تملو

وله کانی کو کردیته وه نهم هه واله کوفانه نه بی هیچ زانستیکی تیا
نه گوری نه گهر په یه وه ندی به میژوی .

وه چیروکی تر نه گهر دمست کاری تیا کرا جوریک خستن به شیوه ریک
که خویندوار ئالوده می خویندنی بی به په روش .

۲ - گورانی و ساز (موسیقی) :

گورانی له شار وه دیهات به چند چشن بروده ئیسته ش هه روه که
جاران له باوی خوی ماوه وه پیش کهوتوه ، هه ر چشنیکی ئاوی تاییه تی
خوی هه یه وه که حیران - لاووک - به ته - مقام - قوربات بیجکه لهم
باهه ته کوفانه له چهرخی نهم دعووه تازه پاش پیا بونی قوتا یخانه هه به ره نگ
گورانی قوتایان پیا بروده که په یونندی به گهل وه تشتمان وه وه لات
و خویندماوری هیه . و گورانی کون وه که حیران وه لاووک جار په جار سه رو
چاوه که ی له هوزلویک و مرگیراوه وه می تری له ره گه زوه بو گورانی ریک
خراوه ، لاووک و حیران و به ته و گورانی ترش رنگا وره نگین هه ندیکی بو

غازای و یا به شانو بالائی پیای نساوداری به که ملک و تراوه و یا باس
هونه رهنه ندیک نکات و یا بودلداری وه خوشه بوستی بیژراوه .

وه گورانی هر چه شنیکى ، بابهنیکى له شوبن کاتى پی وستی به کار
دیت و ملک گورانی زماوندوه شایى و مهمل په رکى وهى تری له کاتى دورینه ی
دمغل نهوتری (وئهم چهنه) که مه بهستى به دورینه وهى گهنم و جویه رو
به نمانو وه نهواته له بهر نه وهى دمستوری خله (دمغل) کوکرده وه
به ته وای گوراره .

وگورانی بیژ هه نهنیکیان کاربان نه به بو وه ژپانیان بهم ربه وه
راهوردوه وه که سانی تر بو هه وهس بوینه گورانی بیژ له گاههنگى تایه تی
زماوندی دوست و براده ریان یا له کاتى سهیران رابوردن یا له جوش دلدارى
گورانیان و توه

له کمل بونی نه چه نهنه گورانی رنگاوه رهنه که له ولاتى کوردستان
که به دهنگى خوش و تراوه وه له چیاو دهشت دهنگى داوه و مدلی فرموان
کردوه وه مروی ماننوی پی حه ساوه وه نادم زادی به جوش هیناوه
وه خستوت باوهش هه وه سو دل خوش شان به شاه نهام ناوازه خوشانه ساز
و نه بوری کوردواری کون به شیوه یکى پیش کهوتو هه بوه وه ساز نه نور
(موسیقی) دول وه زرغا و بطور سه و دهف و ساز و نه نور تیکرا له گل
گورانی له کاتى هر رهنه گاههنگ و زماوند و چون نهام به زمه سازه وه
خوشه داگیر ساوه .

و شایانی وتنه له هه مو گاههنگى ، له کاتى سهیران ون ویاو دو به
دو شان به شان گومان له گورانی و دهول وزرغا بوه و لهم ولاته نازداره له

روژانی بهار بو دهشت دهرچونه بوسه پری خاکی سهوز که به همو رهنگی
گونلای زرد وسور دا پوشراوه و لهسه چاوگهی کانی و یا له سهرو
چاوهی کاریز یا نریکی دوبار ئاو وله قراغ دارستان و روباری ئاو و له نریک
زمو ی که به دمغلی سهوز دا پوشراوه له م شونه جواغه کوبونه و یان بووه
و زور جار له م چهنه رابورده گورانی و تراووه له گل لیدانی سازو
ته بنوروه به دست پی کردنی زرغایژ و دهول لیدان شای چوبی و راهل
به رکی رهش و به لک داگیرساوه .

۲ - ههلهپریکی :

دانشتوانی گونده کانی ههولیر به شای ناوی ئهین و بونی شای له
ولاتی کورد زور کونه و هزارها سال له مهوه پیش پیا بونی له گل بونی و
دامه زرااندنی شاری ههولیر له یک کاتو سهده و له م گفته وادهر ئه که ویت
کورد له میژو خاوهنی کومه لاتیکی شهنگ و بهرز بووه .

وشایی له گونده کانی ههولیر به چهند جور لک کراوه و لک ههلهپریکی
— چوپه پی — رهش به لک و هه ریکه له م به زمانه ههل سوراندنی به شیوه یکی
قایه نی بووه ، ههلهپریکی رمش به لک ئافرمهت و پیاو دهست له ده دست
شان به شان ههل پیریون و جار به جار ژن به نهها و پیاویش به نهها ریزان
گرتوه و ریزی ژان به راسهر به ریزی پیاوان شایان کردوه .

ئهم پیاوانه پی بو شایی کردن هاتون خویان به جل و بهر لیک تازه ئامهده
کردوه ژن و کچ ئه بو ههلهپریکی هاتی جلی رنگاو رهنگی تازه ی له
به رکردوه ، پیاو خوی به خه نجر و چهک رازاننوه و ئافرمهت به که لو پهل

رازاينموه ئىموجا دەستى بە ھەلپەركى كىردە لىرەدا وا بومان دەر ئەگەيت
 كە ئاغرىتى كورد بە رابوردەى مېز وېش كەوتو بوو و لە تەرازو ژيان لە گل
 پياو لە يك كېشائە بوو .

ھەلپەركى لە كاتى ژن خواستن لە زىماوە ندى ئەكرى ھەر و ھەلە روژى
 چەون و خەتەى مثال ئازدار و لە تەوروز وە لە كاتى سەيران وە ھەمە رەنگە
 گاهىگ ئەكرى وە جار بىجار شايى بو بە خىر ھاتنى پياوى گەورە و ھاوودار
 ئەكرى لە كاتى ھاتنى بو گوندىك بو پشياندانى دل خوش و ماشايى تەواو روت
 بە روتى بى تامە وە پەسند نە ئەگر گورانى لە گل ئەبى وە دەولو زىرا بە
 كار نە ھىزى شايى بە گورانى خوش وە دەنگى دەول وە زىرا بە تەواوى
 دورست ئەبى وە وردە وردە شايى كەران بە جوش دىن وە ھەوسيان بالا
 ئەگەيتەووە بو ئەوەى كە شايى گەرمو گورى و ھەر چەشتە ھەلپەرىكى
 گورانى تايەتى خوى ھىە كە لە گەليا بە كار دىت و ھەر و ھا چەشتنى ساز
 و تەنبورى دەول و زىرا بو ھەر بابەتى ھەلپەرىكى جياوازە .

زورشت كە مەبەستى بەرە گەز و بىنج بنەوانى كۆمەلايتى گەلى كوردە
 لە خەوتانە وە رو لە بۆر بوو بە گورىنى ژيان وېش كەوتنى بە ئام گورانى
 - وھونلو - وچىروك - وھەلپەركى وە ساز (موسيقى) كوردى ھەر
 بەردەوامە و لەپېش كەوتە .

١ - راو - چەك و سوارى :

راو و سوارى وە چەك بە كار ھىنان ئەمەسى شتە بە پېشەى كۆنى دانشتوانى
 شارى ھەوليرە گونەگەنى ئەزمىر . وە گەلى ئەم شارە وە ناوچە كەى بە
 ھەمەسەوہ ئالودەى ئەم سى كەدمەوہ بون وە پىوېست بوو كە ھەر كەس

فیری سواری ولاغ یست وەرم بازی بە ئەسپ بکات .

فیر بونی ئەم کارە تەنها بو هەمووس وە رابوردن ئەبرووە لە بەر ئەوەی بە
یسوستیگی گرنکی کومەلایتی وژیان دانراوە تەنها سواری ولاغ بو
ئاموش وە گەران وە کاروان بە کار هاتووە وەهر وها سواری زانین زود پی
یست بووە بو کاتی شەر و جەنگ و بو پارێزنی وەلات لە دوژمنی .
و سواری باش وە لی کەوتو لە هەمو کاتی لە شەر سەر کەوتو بووە .

شارستانی هەولیر و جی نشینی گوندەکانی زور بەیان خواوەن چەک
بوینە لە چەرخانی پیشو — رم — تیروە کەولن — وە شمشیر — وە خەنجەر لە
شەر بە کار هینراوە وە پاش پیا بونی بارود تەنگ وە شەش ئاگر بۆتە چەکی
شەرگەر وە تەنکەچی باش لە کومەل ئاو داربووە . و چە کەدار نیشانیان دانراوە
لە گوردە پانەکانی ژێرێک شار ویا ژێرێک گوند وەسەبەست لە مەووە ئەووە بووە
کە بزانی کام کەس نیشان گری باشە وە لە لایکی تروە بو ئەوەی گەنجەکان
نیری تەنگ هەلگرتی و بە کار هینانی بین .

ولێرەدا پی وێستە کە خۆرەندەواران روشنا بکەنەووە کە خەنجەر هەل
گرتی لە کاتی خوی زور بە پی وێست دا ئەزرا وە زۆر بە پیو لە شار وە
دەها تەکنان خواوەنی خەنجەر بون وە لە شاری هەولیر چەند کەس بو کە کاربەیان
خەنجەر دودست کردن بووە .

سەرەتای سواری و چەک داری دا ئشتوانی شاری هەولیر وە گوندەکانی
وەک جی نشین وەک شارستان وە لادیی تری کوردستان زور کەسیان ئالودمی
راو کردن بوینە .

وەر او به چەند شیوه یك كراوه وەك راوی كەروشيك بو پيك هاتنی
 ئەم چەشنه راوه پی وێست به چەند سوار يك بووه له گل دوسی تاژی رست
 كراو ئەم سواراوه چۆنه سەر زەویك كه ئەم نیچیری تیا پیا ئه بی له كسانی
 گەشتن بو سنوری زەویك سواره كان پەرته یان كرده ووه وە ئەم خاكه یان هەل
 پشكتوو به گەران و سوران سواره كان قەد به قەد تەماشای زەویه كه كراوه
 تا كەروشك له لانه كە ی دەدیتر اووه وە یا هەلاتوووه انجا تاژی (تانبجی) رست
 كراو كه جەلهوی پەتە كه بە دەستی سوار يك له سواران بووه تاژی به كە ی
 بەرە لای كرده به دوا ی كەروشيك وە ئەم سواره به دەنگی كی بەرز ئه ی
 وت (دیار دی) ئه ی ئەمە ته وادەر كهوت ، و مە بهست له بانگ كردنه
 كه سوار كانی تر ئاگە دارین و له ههسو لایك ته كانی ولاغیان بدن وە رابكه ن
 به دوا ی نیچر و دهور به ی بدن ئەك بزیت و یارابكات و یاله په نا پنچگی
 خوی گوم بكات و مسواره كان دو به دو تاژی ویا له ده وروپشتی نیچیر كه
 ئەخولانه وە تا تاژيك كەروشیکی ئە گرد لهو كاته دەست به جی سوار يك له
 ولاغی دانه به زی و سەری كەروشیکی ئە بری وە لاشە ی ته واوی كەروشك
 سوار يك ئە ی به سه پاشكوی ئە سپه كە ی : و گوشتی كەروشك زور جار
 له گل پلاو ساوهر ئە كرا به چیش وە پی سه كە ی له سەر را یخ وە دوشك
 به كار ئە هات ویا بوسه زینی اسپ و جار به جار بو بهرگی فەروا به كار
 ئە هینرا و مراوه ئاسك (مامز) به هه مان دەستور ئە كرا ته نها ئه وە ی
 پیوست بو ئەم تەرحه راوه له روژی پاش باران ئە كرا بو ئە وە یی زەوی وزار
 قوربی تا سە ی مامز له قور گیریی وە بچقی تا به ته واوی ئە توانی باز بازانی
 بكا وە هینری را كرده ی سست یت وە دەرقتی ئە بی خوی له تاژی بزر بكات
 بو ئە و ی تاژی په لاماری بسات وە یگری وە سواری له ولاغ ئە هات

نورادی که هم نیچیره له دمووی کاژی و مریگری و مسوری میری .

وچینه راوکهری تر به هتگی (چاخخدار) رلوی ناسکیان نه کرد .

پیش سالی ۱۹۳۶ نهی پیشی (۵۰) سال چوار دومره بی ههولیر گهلی
مویکانی که ویشکی تیا پیا نه بو و مزورگ و ههلهتی چوار کوشه ی شار
هک خاکی رهشکین عینکاو ه شمعون ناوا - سوری - پیرین - بیرکوت
- ملائومر بنه سلاوه و کسزان - له شونه نریمکانه بهروه هه لاریگالات
دایه چاوت به مامز نه کهوت و زور به ساقای گهلی مال لهشار فخره مامزی
ه دیاری بو نه هات و له ناومال به خیری نه کرا .

ورده ورده و مسال دوا ی سال هم جه نواره جواه بهرمو نه مان چو به
یابونی تفنگی تازه وه اتومویل که راویان پی نه کرا و هم راو چیا نه به بی
هروا هه تا له کاتی (ناووس بونی راویان) هه نه کرد مامز راو نه کرا و له
گهی بیچوه که ی نه فو تا و فخره و کار مامزیش به زندو راو نه کرا هم جورده
اوه بی نامه و هم هه له مه ته گرو گهرمه به دوا ی هم بی زمانه بووه ماوه بی
هوتانی هم زنده واره جواه .

وه ئیسته له شورانی لاجب وزور دوره ناوای تاك تاك که روویشک
به و له ناواری دیهاتی شاخوی و ههلهتی زور دور جار به جار چاویان به
امز نه کهوی .

وه گهلی درنده وه دعبای تر له دیهاتانی نریمک شاری ههولیر بو وهک
یوی وچمقل وچند بهیر توالی زور قهشه نگ و جوان هم جانه و مرانهش
رش هه مان به زمی راوه که رویشک بوون به کار هاتی چند چه شنه چه کی
ازه هه ناسیان لی بری و لهم خاکه هه ندیکی دور کهوته وه پاش فهوتانی

تاخه مېك زوری • و له گونداني چيا حيوانه كيوى راو نه كړا بو گوشت
وچېند بابت دمچاي تر له بهر پستېس راو نه كړا هم درندانش له م كاته
زور كه مى مېلوه نه گهر له هه ندى لوتكه شاخې بهرز جار به جار چاوى
بكهوى وزرېښى هم زنده موه راني به همه دمردى چه كى تازه زورسان له
چون •

وه تېر ومه ندى زندې تر به ته له — ومفاق — وه تور راو نه كړا و
— كه و — كوتره كيوى — قه تى — ره شوله كوشكه (چوله كه) وقه له ره ش •
ومدو تېرى گمورى زور جوان كه به چرك وچه باره ناو نه بران له كا
درموى خه له له ناو زموى وزار پيا نه بون وچرك له گمورخى وهك على شپه
نه بو وچه باره له مرشك به لا تر بو هم دو تېره پاش سالى ۱۹۴۵ ز
كه م يتر اوه •

وبه ساپه ى تفنگى تازه كه و له چيا وپور له دشت هميشه نوش دهر
به لاي كه م بونه و زور دور نيه نه گهر پارزېكى توند و توش نه كرى پسا:
ماوه يكي كورت بنه رته تى هم دو نگاره جواوه له ناسمانى كه رد ستان دوا
پي ديت •

راوچي كون زوربان بو هه ولس و رابوردن نالوده ى هم كار وه بهز
بون كه توش ژانېكي خوش بن سه رته ناي ته ندروستى له ش وه ناسوده
هوش و هه ل پشكوتنى دل وه سازى گيان •

وه مروى تر خه رېكي راو بوښه و هم كار هه رته مياپه ى ژيانسان بوا
نيچره كانيان له بازار فروشته و به ساپه ى هم ښه راوچي خوى وه سا
منالى ژباوون هه ندى راوچي كاري ترش بووه وهى تر ته نسا بهم كار ه

دوده به بریوه چون . تا ایسته که سانی واهه به دهموری دائم خه ریکی
وه تیره و بازاری گهرمه وباریکی باش روژ به روژ به چنگ نه کوی .

یچکه له راوی تیر وه توال راوچی تر پاش سالی ۱۹۵۰ کهم برونهوه
خصوصی رلوکهری که راووه بو راوردن و هموس نه کات .

– یاری کردن :

یاری و یاوازی کردن هم کاره پاشاوه یکی میژوی کونه له هملیر
ه دیهاته کانی یاری (راضه) ههر بروه پیش پیا بونی قوتا ییخه گه نه کانی
مار وه دیهات گه لی چشته یاران کردوه له کاتی دست به تالی و یاله کانی
هیران له روزانی چار و هم یارانه دو باهتن یاری لهش (راضی بدهنی)
ه یاری دست .

یاری لهش نهها کردوهی گه نیج وهه رزه کار بروه و هم یارانه چند چشنو
بهت برونه وهك – را کردن – باز بازانی – پستی پستی – قاشو – و
ت پتین – و گورس راکیشان – و توپ توپانی – وه زور یاری ترش
ه یاری تایه تی له لایان سواری چاك به چند شیوه يك کراوه .

وه باهتی دوهم یاری دهسته هندیکی به روژ کراوه وه زربه ی تری شهو
، دیوانخانگانی شار وه دیهات کراوه هم یارانه له شمانی زستان زیاتر
زلوه له بهر دور و درزی شهوی زستان وه له لایکی تروه له مانگانی تری
مال به روژ کار وباری کشتو کال بویه ملوهی مانلو بونی خه لك چونکی
، روژ خه ریکی ایشو کارهان بوون .

هر ودها له زور چایخانه وه قاومخانه کانی شار همیشه هم یارب —
نه کرد .

یاری دهمت نهها بو گهنج و جاحیل نه بو به لکو زور بابه تی له لایب
پیایوی گهره یی بهریز به پهره شه وه نه کراما وه ک داما — ظرف و فنجان
یاری انسکوستیله — (مه قلی بهرد) یاری فنجان — بالیغانی .

وه شه ره گهرک له لایبان گهنج نه کرا وه ک یاربک که بزانی کام
نه زایه هم شه ره گهره که به چایو برایتی و خوشه میستی نه کرا به ه
جوریک پهی وه ندی به کینه و مرغه بهری و فاحوش نه بو .

و یاری تر بو بو منالی ساوای گهنجی تازه پی گه یشتو وه ک فاش قولای
بو کچ — و یاری تیغ تیغانی — و یاری که لای بهرد بو منالی کور .

وا دیاره هم چند بابه یاری لهش وه یاری دهمت وه یاری منلان که نه
جوره یاریانه زوریان به جی ماوه ی میراتی هم خا کو خوله به بیجکه له یارب
دومینه وه قاولی و اندر نه کهریت که له جیگای تر و مرگیراوه .

له ستونه کانی هم و تاره و له دو زنجیری پیشویی هم باسه ل
توانا ماندا رابورده ی هه والی ژبانو کومه لایتی هم شاره تان بو باس کراو نه
دمستورا همی ژبان بنج و بنهوانی وه ره گهزی نه گهرتسه وه باشماوه
دانشتوانی کونی هم شاره کوته هه زارها سال پیش همرو هه ره چند نه
زانسته به تاییه تی پی و نه ندی به ولاتی هه ولیره له گهل همشلا هم روالای
و هم کرده واته گاویته یکی تمواوه بو روشنا کردنی کومه لایتی گه لی کور

و نشتمانی ئەم خاکە لە هەریم وە ناوچە کاتی تری کوردستان •

و باشماوەی ئەم وتارە خوا یاری دەست لە قلم هەل ناگرم تا بە تەواوی
هەرچی لە یێرو یادم بێ کە پەیوەندی بە دەستوری کونی ژبان و هەوالی
را بوردوی هەولیری هێه تا کوتایی بێ دیت و مەبەست لە ئەمۆیە کە ئەم
یادگارە بو دوای ژێر سەر و چاویکی بە کەلک بێ وە کە سودیکی تەواوی هەر
بەینی •

✱

✱

✱

(بەش حەوتەم)

چەند لا پەرىك لە نوسراوى ھەندى نوسەر

دەربارەى ھەولير

« شارى ھەولير لە كونداهەك ھەندى نوسەر باسيان كرده » ئەلین
ھەولير شارىكى زور كۆنە لە گەل كاروانەى ئەلەك چەرخەكەى سوراو ،
نوسران ئەلین ئەم شارە كوتەرين شارە لە سەرزەمین ھەتائىستا ماوہ . ئەم
شارە كەس نازانى كەى دروست كراوہ ، ئەو ھەندەم لى زانیوہ گەلى لە
نوسەرانى مېزو (تاريخ) ئەلین ئەم شارە شەش ھەزار پيش (ميلاد) دروست
كراوہ بە پىي ئەم گەتە ئەى ئەم شارە ھەشت ھەزار سال تائىستاوہ ھەر
بوہ بەلى گەلى شارى كۆنى تر بوہ بەلكو لە ھەوليريش كوتە بەلام تەسا
ئىستا ھىچ كۆنە شارى لە ماہ بە دروستى نە ماوہ .

روژى لە روژان وچەند سال لەمەوہ پيش لە گەل برا كوردىكى ئامشتا
بەمىزوى كوردستان باسى شارى ھەوليرمان گەكرد ، ئەم برايە ئەلى ، پىي
ھەندى نوسىنى كۆن وا روشنا بوہ كە ھەولير پيش پە بدابونى زەردەشت
دانىشتوانى ھەولير لە سەركائىكى كوتە بونە و ئەم ئانىە ھەر خوا
پەرسى بوہ « وئەلى » كورد لە ھىچ كاتىك بت پەرسى نەبوہ ، وە لەم بەشە وا
باسى ھەولير ئەكەين ھەر وەك لە نوسىنى ھەندى نوسەوانى كۆن وەباس
ھاتوہ .

۱ - « یا قوت الحموی »

له نوسراوی «معجم البلدان» لاپه‌ره ۱۸۶ بەرگی (۱)، له بابەت هەولیرموه و نوێیه «هەولیر شارێکی زور کۆنه، و قەلایەکی سەختی هەیە وە لە دەوراویشتی ئەم قەلایە چەندەها خانووبەرە دروست کراوە چوار دەورە ی شۆرە یەکی مەزن و خەمئێکی زور قوڵە تەنێوی قەلایەکی لەسەر گردێکی بەرز و لە ئوچەی قەلایە بازارو مزگەوتی تیا بلایە . ئەم قەلایە « ئە شەیت » قەلای حلب گەرچی ئەم زور مەزن ترە، و وولاتی هەولیر مابەینی هەردوو زی ئەگرێتەوە .»

دیسان ئەلی « ئەمرو شاری هەولیر شارێکی گەرمیە لە پالی دوروی و لە خوار قەلایە بازارو قەمەری و خانوی زوری تیا دروست کراوە . هەروەها بوو و مظفرالدین زور یارمەتی هەزار و بی دیمتەلاتی دایە و لای ئەم کەسە و مظفرالدین زور یارمەتی هەزار و بی دیمتەلاتی دایە و لای ئەم کەسە « شەخسیکی » خوشە و یت بوو .»

دایشتوانی ئەم شارە کوردن، و ییجگە لە قەلای گەرمیە چەند قەلای نزمیە، ئاوی خواردنەوه لە بیروکارێکە کەن هەل ئەگونی، ئاوی سازگەرە دەوراویشت جیگای کشتوکالە، بەلام میوەهات لە چای تریکەوه پو شاری ئەمیری .»

مودای هەولیر و بنیادەوت روژروشته .»

ج

۲ - لە نامەی « الحوادث الجامعة والتجارب النافعة »

کە « ابن القوطی » نوسیویە . دەربارەی هەولیر لە لاپه‌ره ۹۸ و نوێیه له ۱۷ شوالی سالی ۶۳۴ هجری خەبەر گەیشتە اربل کەستوله‌کان دەرئۆیه

شاریان گرنه و نه یانهوی شاره کشتی بگرن . په یدا پهی دانیشترانی شار
 سنگره کانیان پته و کرد و خه تهمقه کانیان پاک کړده وه . میری
 شاره که و علمای دین فتویان دا که سالی او بر او شارو و پاراستی شار
 نهی بگری و نهو که سانهی نه یانهوی بچه حج نهی مغریان برسالی گانده
 جین . موله کن هیرشیان هیا په او به له شکرکی زورم وه و « نه نه یقیان »
 دامه زرانده به رامبر شوره سخته که ی اربل . توانیان قسیکی بروخنین
 وله شکریان داخلی شاره که بو ودانیشترانی ده شته که همویان رویان کړده
 قه لای همولیر و قه لاکه یان به ند کرد به رامبر به خوشی . له سه رقه لا له
 شکرکی کورد به رامبر له شکرکی دوژمن و مستا شریان به توندی کرد هر
 چند مغوله کان خوارموهی شاریان ویران کرد و سوغاندیان له قه لاوه به
 نه نه یق به رامبر هو په لاماره ی مغول وستان . وزوری له شکرکی دوژمن
 خه ریک بو قه لا بگرن رویان نه کرا . هه روه ها چند ماتیک بهم نوعه نه یان
 هیشت دوژمن قه لا بگری . . . هه تا عکری « خلیفه » له بغداد بهری
 کهوت بریارمتهی خه لکی وولاتی همولیر به لام له پیش گه یشتی له شکرکی
 « خلیفه » دوژمن گه راوه دواوه .

۳ - له اوسینی « المنشیء البغدادی »

که له سالی ۱۲۳۷ هجری نوسراوه به فارس وله طرف ماموستا عباس
 المزای گوراوه بو عربی « له لاپره ۷۶ ، ۷۷ دمبراره ی همولیر هاتوه » له
 التون کوپری و بر لوبل هه شت فرسخه . . و اربل ولایه تیکی کوته . . له
 زمانی کوندا گاوی زور بو ، ئیستاواوی که مه چو فکی زور جو گه یکه
 که گاوی پیانمات فموتاوه شاره که به شیکلی له قه لا دائه نیش ، تریکه ی هزار

ماله وله خواروی قهلاش چوار هزار مال هیه • شاره که دارو درختی که
 بهلام زراعتی زوره وله چاوه میوهاتی بودی • مزگوته کوه که ی روخواه
 بهلام مناره بهرزه که ی هه تا ئیستا هه ماوه •

له هه ولیره وه به س ۳ فرسخ دی عه نکاوه هه لکه وتوه هه مردان له سه
 گانی مسیحین وه حاکمیان له خورانه • که ما خه لکی قوشار اسلام وشافین •

۱ - « قاموس الاعلام »

« به زبانی ترکی له استبول له چاپ دراوه • هه باره ی شاری هه ولیر
 هه م باه لی وه رته گرین » شاری هه ولیر هه شتا • کیلومتر له موصله وه دوره •
 وه به یی له گه ل کرکوک هه فتاو پینج کیلومتره قه لای شار که له سه
 گردیکی بهرز دروست بوه شوره به کی له دهوارو پشته وچه د گه ریکی تر
 له خواروی قهلاوه خه لکی تیا دانیشته

قهلاکه ی زورکونه و ملک پولایه • ارپیل وه یا ارپل ناوی کونی هه م
 شاره به • له چه رخانه کانی کوندا شاریکی مهزن بوه له تریکی شاری گه وره ی •
 اسکندر و دارا بهرپا بوه • له قارچه و دهوارو پشته زور جیگا هه به که چه د
 « اساری کونی » لی ودهر که وتوه •

دانیشتهانی زوربان موسلمانن و تریکی هه نده هزار اسلامی تیا کتی بوه ته وه
 وس ۳ هزارو شش سهد که سی « مسیحین » •

« واده هه که وی که قاموس الاعلام دی عه نکاوه که مسیحیه کانی کوردی
 تیا دانیشتهون نهویش له سه ژماره ی دانیشتهانی هه ولیر هاوه هه قه لهم » •

د خه لکي هوليړ کوردن وله دهوراو پشتي نړيکي سه ۳ هـزار
وچار سه و کوچري خيومت تشيني هن » .

وادياره له بڼه ي کوچره موه که ليرمه داس کراوه ، هم « روايه ته ي »
له که ساني تر وهرگر توه که شاري هوليړي له به هارا چاوي که توما چونکي
هه تا چل سال له مو پيش ته يا له مانگاني به هارا کوچره نه هاته دهوراو پش
شار وزوريان له خيل « بولي » بون ، وئستا هاتيان به اندازه ي که کستره
وه له بهر نه موي زور ديماني دهورو پشتي شار نه کيلري به يار بوخيله
هات به چه ندک فاکموي .

ه - له نامه يکه له بابيت « مژوي اشوريه کان »

که له يروت چاپ کراوه له لاپه ره ۱۰۳-۱۰۴ دهر باره ي شاري هوليړ
باس نه کا . له نويسنه به شيکي نه نويسي . « دکور منکاغا نه لي » شاري
اربل روليکي گهرمي له زماني کوتا بوه له سهرو وخواروي دجله ۰۰۰
وزور کهس که له کوندا زمره دشتي بون له قرني به که ميلا دي بويه به
مسيحي نه مانعش زوربان ۰۰۰ تجار وصنعت کاري تر بون ومک ناسنگه روجولا
ودارتاش ۰۰۰ ههرومها اربيل يوه مرکزي ټايني مسيحي ۰۰

له م نويسنه وادياره که وولاتي هوليړ وشاري له سر ټايني زمره دشتي
برنه وله قرني به که ميلا دي هه ندي له زمره دشتي کان ټاينيان بوته مسيحي
وتهواني تر ههر به زمره دشتي ماونه موه . وه له نويسي نويسنه کالي تر
داوم نه کموي که ټايني اسلام له ومختي « خليفه عمر بن الخطاب » بلاو بوه
نموه له وولاتي کوردستان زمره دشتي کان هه مو اسلاميان قبول کرده له م

وولاندا و مسیحیه کورده کان زوری بون اسلام و هندیکیان له سر تایی
مسیحی مان تا نورو .

٦ - له نوسراوی « ارض الخلافة الإسلامية »

جغرافیهك كه له كبردج نوسراوه له لاپه ره ٩٢ له بابته ههولیه وه
هاتوه « ئەم شاره كونه به لربلا نو پراوه و نه كهرته بهینی زی گهوره و زی
چوك ، له كونداریگای کاروانی بازرگانی بوه و قهلابه کی مسخت و مه زن
ههیه كه له سر گردیکی زور گهوره دروست کراوه وله چوار دهوری شوره
وخندهق ههیه . له ناو قهلابا زاریکی بوه له زمانه خوریدا کوترین مزگوت
لهم شاره به مزگوتی « دهست په نجه » ناو پراوه كه له سر بهردیک وینهی
دهستی ههلهکه نراوه مزگوتی « پنج نهنگوست » .

له چهرخی ههوتهمی پاش عیسی ئەم شاره زور پیش گهوتوه و رده و رده
گهوره بوه . ئەم شاره به کشتوکال به ناوبانکه بووخه له و غلوانی زوری
تیا کو کراوه ههوه .

٧ - دورنی ماکی که نوسره یك انگلیزه

وله بابته شاره کانی عراق فوسیویه تی له لایهن یوسف یعقوب مسکونی
ترجمه کراوه به عربی « مدن العراق » له لاپه ره ١٣٧ ، ١٣٨ ، ١٣٩ ده رباره ی
ههولیر باسی کردوه « شاری ههولیر کوترینی شاره وله زمانه اششوره
کانهوه ههتا ئیستا کونه شاری و هکلم شاره هه ماوه له دهشتی ئەم شاره دارا

ملکی فرس شهر له گل هسکندر قوماسالی ۳۳۰ پیش میلاد . شاره که گرنگرینی شومنی قهلايه . دیسان له دیباجهی کتیه که تهلی ناوی ههولیر « اربا/ئیل » یانی جیگای چوارخوا . وه له زهمانی بابلیه کافیش جیگای « عشار » له ههولیر بو . هه نویسهی که سنطارب ملکی اشوره کان نویسوپهتی « تهلی من که ملکی سر زمینی واششورم س ۳ روبرام هه لکه ند . وباسی گه یشتی انگلیز بو ههولیر باس هه کاکاتی له شکرێ تورک وولاتی کرکوکیان به جی هشت بهرمو سنوری موصل چون هیچ شتیکیان له پیش نهما بگه نه ههولیر وپی لی تهنی که له ههولیر توشی گیرو گرفت بون وبریوان له سازا حکمی هم شاره بکهن به یارمهتی خو ولاتیه کانی که دهسته لایقان هه بو وریان بو نه مان خوشی کرد .

وستر هاملتون دیسان نوسراو بکی به انگلیزی چاپ کردوه که دو سال له عراق ماوه وه ریگای ههولیر وه رواندوز گردوتهوه ونوسراوه که ی به ریگایک له کوردستان ناو براوه وکابتن های حاکی سیاسی بهرتانی ناوچه ی ههولیر که دو سال له ههولیر کار به دهست بو پرتوکیکی دور ودریژی نویسوه و بهشی زوری هم نوسراوه ههوالی ههولیر له سالانی ۱۹۱۹ تا ۱۹۲۱ ههکات و هم نوسراوه ش چاپ کراوه هم نوسراوه ههچ نه زور باس ولاتی ههولیری تیا به نه نه لیره دا ناویشانی هم نوسراوان بوخونیده واران روشنا کرا له بهر دورو دریژی هم باسه له توا لابنه کلیره بنوسریتهوه . وه حوباره هم پرتوکانه چاپ کراوه ن خونسده وارن هه گهر پی و مستیان بی هه توانن بی بیخوتهوه . بهلام لیره دا نویسنی چهند نوسراو کی او پی تر هه نویسه وه له بهر ههوی نوسراویان به سا فا به چه نک لاکهوی .

۸ - مستر لوتگرېك له نوسراوېدا

« میژوی چوارچه رنځی نوی عراق » ماموستا جعفر خیاط کردویه به عربی له زور جیگا باسی هملیری کردوه وهارووه ها دهر باره ی حکملاریه تی محمد پشای رهاوندزی باسی که کا له لایره کانی ۱۲۲-۱۶۹-۲۱۱-۶۲۲ له باب ته که وشه رانه ی که له ناوچه ی هملیر به ریا بوه . ودمری که خاکه م که م شاره له هه ر شریکدا نه توانراوه یگری . وده ری که م خاکه عوسانیه کان له گه ل هه مو هیزان زور جار توشی گیر و گرفت بوینه و بوینان که کراوه که م شاره ده شور تانی دهور و پشنی له کوردستاندا به تمواوی بڅخه نه زیر حوکی خوریا نه وه .

۹ - « له نوسراوی » بگداد ستي اوف پیس

له نویسی ریچرد کوک له زور جیگایدا ناوی هملیر هاتوه . له م نوسراوه دا مغولیه کان زور جار و مستر یانه هملیر و وولاته که بگرن سه رنه که کوتون . و له م ناوچه یه دا زور شهر له بهینی مغولی وه له شکری اسلامی قهوماوه . و باسی شهری سه رکرده کانی که م ناوچه یه که کا له گه ل عسانیه کا نا له ننه کی شاری هملیره وه .

۱۰ - ویلوسون له نوسراوی « میژو بوتامیا »

له سالی ۱۹۱۷ تا ۱۹۲۰ که له میژوی عراق که موی له زور جیگا باسی هملیر که کا دووسال له وولاتی هملیر بوه و باسی شهری انگلیز و عسانیه کان . وادیاره میژوی که م ۳ سال باسی که کا و ته لی له

زەمانی انگلیزه کاندای ههولیر کرایا و تشکیلاتی اداری تیا دامهزرا پاش
سالی ۱۹۱۸ •

نوسینی ههندی له «رحالهی» ئهوروپی دهربارهی شاری ههولیر •
گهلی له نوسره ییگانگان له کوردستان وه یا له عراق پیش ئیستا
که راون و سوپراون وه نوسینی ئهمانه وله فمه یانا که له پاش گهراوه بو
وولانی خویان نوسیراته ، گهلیکیان دهربارهی ههولیر باسیان کردوه له
نوسینی ئهم نوسهره رانه لهم به شه دا به شه یهك بوخوینده وارن پیش که شی
له که ین •

۱۱ - «رحالهی» بریتانی • جله ستون

که له قرنی ههوه دهه مدا له گهلی شوینی عراق سور اووه ئهلی « له
التون کوپریه وه که تی به رین گه یشتیه ده شتیک که زور جوان سهوز
و به کشتو کال و گه ئهم زه مینی داپوشراپو ، پاش چند فرسخه یك (میل)
گه یشتیه ههولیر وادیاره ئهم شاره له کوندا زور به ئاوبانگ بوه چونکی به شی
زوری شاره که له سه ر گردیکی به رزه له قه لایه کی سهخت له لای رۆر ئوای
اربیل له نزیك شار چند چالیک ههیه وادیاره چالی نهوته وه له نزیك ئهم شاره
گهوره ترین شهر له کوندا روی داوه که شهری داراو اسکندهر « دیسان
ئهلی » له اربله وه گه یشتیه شاریکی بیچوک که (عینکاو) ئاو ئه بری لهوی وه
روهو به دی که له لك له گه ل کاروان کهوته پی .. » •

« بو وولاتی (بین النهرین و کردستان) دهریارمی ههولیر ئهلی
 اربلا ناوی ئهم شاره په که ئیتابه اریبل ناوته بری » ههولیر لایه کی ههوی
 گردی بچوک و خوی لهوه شتیکا وله پشته وه شاخه به رزکان دیاره « ئهلی »
 کاتی عهصر ئه بو گه یشته ئهم شاره روژی له روژانی به هاری به باراندا ،
 ههروه ترشقه و چمناخه زور به توندی و بارانیکی زور دای دا له کومه له
 هوریکی ترسانیکی رمش ، روژمکی زور به هیئت بو که خلیقه تی خوا به
 پیری ئینسان دینی . نه وهش شایه به ههولیر چونکی ئهم شاره
 له کوند ، به ناوی شاری خوی عشتار اریبل ناوبراوه . واده رنه که وی زور
 ئاماری اشوری له ژیر ته لادا ههیی . ومختی خوی مبدی ههولیر نزیکه ی
 ههزار ساله جی عده می هه مو وه یا زور له میله تان بوه . ههولیر له کردستانی
 خواروه و خه لکی شاره که زبانیان کرده لهجه ی موکری ئه دوین ، ئهم شاره
 له زور زه ماندا و تاییه تی له زه مانی هه ندی له شاهانی اشوری پایتهخت بوه
 و زور و مخته میش پایتهختی ئایینی بوه و هوی شاره به ارباللو نه و براوه واته شاری
 چوارخوا ئهم شاره پیش س ۳ههزار سالیش هه ربوه له ومختی حکمی
 ماده ی کان و اشوریه کان و فرث ورومان و عرب ئهم شاره ههروه کویتای
 دروست بوه و بگره زپادیش بووه .

ملک اشوریه کان زور بروایان به ههولیر بوه و به شسوینگی حج
 ناسراو ملکی اشوری به ناوبانک سحاریب سالی ۶۹۲ پیش میلاد هاترته
 هه جی کردوه که خوا مو فقی بکات له شاره کایا . له پاش اشوری ههولیر
 له ژیر حکمی ماده کاندابوه . ههروها له ومختی زور له حاکم و شاکان به

شونكه پيروز و ناوبانكي بوه .۰۰ زور سوراوده راو هاتوته سر هم شاره
له بهر نهوه گه لي كونه شونى وه جيگه ي عبادت گاهي عشتار و زور شونى
تاريخي تر كه ئيسا كه وتوده تر خاك .۰۰

۱۲ - وؤنهلات ناسى هولندي (ماليارد) ناو

ده رباره ي شاري هولير له نوسراوى خوى باسى نهكا و نه لي « ئهـو
شاره كوفا نه ي كه له سر زه ميني بو نه هه مو ويران بو ن ته خا شاري هولير
يه كي كه نهو شارانه كه له گه ل چه ر خه ي فه لك سوراوه و هم شاره مه ز نه
به رامبه ر هه مو كار مه سات و نه لا كه ت به رانگير بوه وه راوه ستاوه . به نه ي
كه مه وه نه توانين ب لين (ه) چه ر خه ي زه مانه ي ديوه وه (تهورات) به اربائى لا وى
هاتوه . ئه م شاره پيروزه كه به ديه نه ي شوره كان و نه لا يا شانازو سر به رزه
وهك شيريكى پولا له سر بنا نه ي عه رد وروست بوه كه به رزاي له سى ۳۰ م
پتر . و چوارده وري ده شت و هه رديكى به ريل و گه ورم به .

له شونكى سه خت و زور نه لا له سر گر ده كان كه زور له ميژو نوسان
نه لين نهو گردو ته پولكا نه ي ده ورويشتي له و مه ختي خوي دا سه نگه ري شه ر
بوه بو پاريز گاري هه مو په لا ماريكي يي گانه .

« ئيه ئازا نين و نه مان ديوه هيچ شاريك وه يا شا خيك به رامبه ر به ده ورا نه ي
فه لهك .۰۰ چه ر خه مابى وهك شاري هولير بهو سه ر به رزه وه له جى خوى بلند
و هم چه نه د زه مانه وه كو بلى ته لزه دروست كراوه . ئيسا نه ينى كه
هيرا ره كانى چه نه د گه ز پا نه و در گا كانى زور تاريك نه لي هم شاره هيچ
نه گوراوه و هيچى به سر نه هاتوه . له گه ل نه مه شدا شاري هولير تازه كه

بمخوار قهلاوه دروست بوه له سر نه‌خښه ، تازه غم‌وېش په کيکي ييگانه سر
له ريگاو شونې دمرغا کا .

نهم شاره ميژوي په له پېش اشوريه کان مه بله ندي غاښي ودياغت بروه
هرچه نهم شاره اشوريه کان ئيستا خاکيشيان نه‌ماوه وهك نه‌نيواو نسرود
کمي همولير که زور له‌تان کوتره له شونې خويديا « وادياره شوروا
سخته کاني هم شاره چاوي همو پالامارده ريکي شکاندوه وري نه‌مداوه
زيک کهوه وه ، دموانه ي که له‌تغه وشتي کون باس نه‌کون وه يا خاك
نه‌کولنوه بوزاښي ميژوي کون زور شتي لايبيان بدهست هيناوه له
دموراوېشتي هم شاره ، هه‌نډي له‌م شاته نه‌توانين بلين کونه ميژوي
نه‌گهر ته‌وه يو په‌يدا بوني نادمي له‌سر رووي زه‌وي .

چه‌ند ييريکي قولې تيدايه له‌کووه ماوه‌ته‌وه وشک نه‌بوه وټاوي لي
نه‌راوه صلاح‌الدين دمو قارمائه ي که‌نهر ي له‌مليه کان ، کړوه له‌م‌شاره
گوره بوه چه‌لدين قارماني تر له‌م شاره‌مدا له ميژودا هرکاتي توانيويان
په‌لاماري هر شونکي سخته بدن وينجه نه‌دهست ، بتوانن شارو وولاتي
خوښيان له‌همو هير شيکي ييگانه يياريزن . منغول به‌همو هيزو
چه‌به‌زه ياوهه بيان تواني هم شاره په خير بکون هرچه‌ند زور له‌شارو
ولاتاني تر بيان داگير کرد وزوريان ويران کرد وه هم شاره هه‌تا
ئيستا له‌سر پاته‌ختي کولکي کرده‌گي دانېشته ودايشتراني هرکاتي
بي ترس له‌هزاره‌ها پشته‌وه هه‌قا مېرو . . .

له‌فوسيني هم روزمه‌نات لاسه اوروپه دهرمه‌گهي که شاري همولير
ولاتي لاولداراني ميژدوزور ، قارماني بي گه‌يالنوه - ميژوي هينده کونه

زور نازانن وچهند که سیک لهو قارمماقاهی که شایانی شافزای بون
له هه رده میخدا ناو ئه بهین وەك « خلیفه صلاح الدین ایوبی ، وشای کورد
منقر الدین ، ونیری کوردستان محمدپاشای ره واندوزی وزور کهسانی تر » .

۱۴ - (نیبور) داخاریکی که اصلا آلمانیه

له چهرخی ههژدهههه می پاش میلاد کوردستان گهراوه له بابەت ههولیر بوه
نوسویه « ئەم شارە ارەل کە لە کوندا بە اریدا ناوی هاوێ و شەریکی داروێ
اسکندر له نزیکیه وه بهرپا بوه . له م وولاته زور حکمداریه تی بچوکه پیک
هاوێ له دهووری اسلامیدا یهکی له شاکانی دهستلاتی به سهردا بوه تا ئه گاته
تهوریز . وادیاره ئەم شارە زور گهوره بوه بهلام ئیستا بیجگه قهلا که وه هیچی
نری نه ماوه ئەم قهلا به چواردهووری زور سهخت و قایمه قهلا له
سهر گردیکی گهوره دروست بوه و شاری ههولیر کون له دهووراپشنی بوه
ئیستا چهند مالیکی کهم له دهووری قهلا بلاو بوته وه . له ناو زهوی
کشتوکالدا نیشانهی اساری کون وروخواوه و مزگهوت که ی ئایستا ماوه و ئەم
مزگهوت و مناره به له دهووری منقرالدین دروست بووه . کشتوکالی ههولیر
ناوی زی وچ وگه ناخواه وه و خه لکی زور گه نم ئه چیتی ئه مهش له سه ربارا نا
وبون و نه بونی ئه وهستی . » .

۱۵ - جیمس بالک هام که له عراق له سال ۱۸۴۶

ههلسوراوه ده ربارهی شاری ههولیر ئه لی له التون کوپره پاش ده فرسخ
گه یشتینه ارەل ئەم شارە له ناو دهشتیکی مهزنا که کشتوکلیکی زووری لی

هه كرى ، ئىم شارە بە شوينكى سىمخت بە رامبەر بە دوژمن پاشاكاني بىسداد
 حسابى ئه كەن . قەلایه كى تىدايه ، زور شتى لى دروست هه كرى وهك
 بهرگى كه تان وهلو كه لىدمشته كهيا روباريكى گه وړه تى ئه پەرى ، هه ندى
 لهخه لكى ئىم شارە كوچەرن له شوينى بوشوئى ئامه شو ئه كەن .

له شوينكى تر له باسى كه يا ئه لى « هه ولىر دوهههه شارە له سه روى
 عراق پاشى موصل ، دانىشتوانى شارە كه ژماره يان له دهه هزار زياتره . دوو
 مزگموتى مەزنى تىدايه له گەل بازارىكى گه وړه وچەند جاده يهك ، خه لكى
 شارە كه له جلور رگا پوشتەن وچەندىن بناي رىكوىكى تىدايه .

قەلەكەى هه ولىر زور ئه شىبته قەلایى حلب به لام له قەلایى حلب گه وړه تره
 وادياره ئه و قەلایه وهختى خوى دىست رىزه . به شىك لهخه لكى شار له قاو
 قەلا دائه ژين وهشى كەى له خوار قەلا .

هه مو جغرافيه كان پى لى ئه لىن اربىل ئىستا هه ر له شوين خويە تى
 كه ومختى به اربلا قاو ئه برا .

له دىباجهى كىبه كه يدا له شوينيك ئه لى ، له نرىك هه ولىر دوو پارچه
 شتى كون دوزراوه ته وه كه وهك گويىزىك وړه وهك رىشه ي وهك
 توشه بوه .

١٦ . - مستر زىيج كه له سالى ١٩٢٠

كه كوردستانا گه راوه له بابەت هه ولىر مووه هه ندى شتى ووتوه ووزور
 حار تاوى هيناوه ليره چەند شتىك له باسه كەى ومه ئه گرین كه دىستى پى ئه كا

له سه فاره كه ما گه شسته هه له چه وه بنانه له وى وه دى قوشپته كه هى
 عشيرمى دزى به وه كه نزيكى هه ولىر بومه وه ديه نى شاره كه م بهم چه شنه دى
 « قهلا بهرزه كهى له پشتوه شاخى بهرز بهرمنگىكى جوان و ديه نىكى ره ننگين
 دهرته كه وى . له نزيكى شار لای كارزى حاجى قاسم اغا خيتوه تمان هه لدا .

پاشى روژى كه داخلى شار بوم چونه سه یری مناره كونه كه كه وى
 خوى ماوه بهرزی هم مناره به ۱۲۱ پى به وپانى ۲۱ پى به بهلام مزگه وه كه
 روخواوه و زور خانوى ویرانه له دهورشتى .

خه كه وشورای شار هه چهند خراب بوه به لام نیشاهی به تهاوى
 كه بیری .

له به به كه پيدا نه لى « كه ليك له خه لكى هه ولىر دهوران دام وه قه يان
 هه گه شتم بهلام هيچيكى وانزىكم هه كه وتن كه پيم فاخوش یری منيش بهرويه كى
 خوشه وه لى ريان ورد هه بومه وه له م شارمدا غه ريب بوم بهلام خوم به نه مين
 ده زانى به بى نوبه پى وه پسه وان . سه یری قه لای هه ولىرم كرد كه سمدو په نجا
 پى له خاكه وه بهرزه وپانى نزيكى چوار سمد يارده ومن وانى گم كه قهلا
 له زه مانی كوند له مهش بهرتر بوه . وه خه لك زانيم كه له یر قهلا
 چهند یر زمينى تيليه .

له دهشتى هه ولىر كه رویشك ومامز به زورى په پيدا نه لى هه رومعا
 راو كه ران به بز راو نه كن و نه نيرن بو شوينه كانی كهى كوردستان .

١٧ - نوسەری انگیزی مستر جیمس ویلی فرورد

کە لە کوردستاندا گەراوە لە سالی ١٨٣٤ لە زور شەرنی باسی هەولیر ئەن وە نوێنە کە ی دەم ئەکەوی لە کاتیکا میرانی سوران حکمەداری کوردستان هاتووە کە کوردستان . و باسی تێبەتی خەلکی هەولیر ئەکا ئەلی ئەمە زوو تۆرە ئەن و کوردەواری ئەم ئەوچە خەودا فیری شەرن وە لانی کە وە دەست بەغیر بونی شەر ئەکەن و هیچ ئەسودەیان نایە ئەگەر شەر ئەکەن و من زور ئەنجم دی کە دوازدە و پاژدە سالی شەر ئەن بێان کە مەتر بو برێدار بون چو ئەکە لە چەند شەری کەدا بە شەدار بوبون شەر ئەکەن بە تەنە ک و بە چە پوکی دەست داوە خەنجەر ئەم کارەیان بە راستەقینە . ئەلی « ئەم شەرە نور کە کان هیچ کاتی ئەیان نەوانیوە بێگرن . چو ئەکی شاخەکانی ئەم وولاتە زور سەختە و خۆی بە تەبیبی خەتکی پارچە بە رامبەر بە هەمو بێگە ئەک کە بیهوی ئەم وولاتە داگیرکا . لەم وولاتە جزای و جەردە نیە بوخوت شو دەرگا والا کە وە ترسی . چو ئەکی حکمەداری کوردی ئەم وولاتە پیشی خراپەیان گرتووە .. » .

زور نوسەری تر دەربارە ی ئەم شاریان نوێنە ئەم نوێنە رانە گەلیکیان ئەوروپان ئێبە لەم نوێنە رانە نوێنە چەند کەس لە مانە و چەندە نوێنەری میژوی ئیسلام کە چیان دەربارە ی هەولیر فوس وە تەو ئەم زانستە پاش ئەو ی لە عەریبە کردووە کوردی لێرەدا بو خۆرێنوارن پیش کەشی ئەکەن .

و باش ئەم بەندە لە چەند بەندی تر باس چەند نوێنەری بەلاو بانکی عێراق کە بە عەریبە هەریکە شتیکی دەربارە ی ئەم شەرە نوێنە .

باسی ههولیر له نوسراوه عریه کانا

بوتان ته گرڼه وه گهلی له نوسه رانی میژوی عرب وه یادمه راوه ی شاره کن
 که نویسیوانه وه یاله نامه کانی جغرافیا ناوی و باسی ههولیر هاتوه . هه رچی
 پیمان کرا له و نوسراوانه لیره به کورتی له پاشی گورینی لیره دای لی دواوین .
 ته ییمی زور نوسه ری تریش هه به له م با به تموه هه لکولینکی ته وای هه به
 وله م به شمه دای باسی نه کراوه چونکی له توانای خومان هه رچیمان به رچاو
 کهوتی ته قا له م نویسنده نوسراوه ، شینجا یه ک دوا ی یه ک لیره دای هه رچی له و
 نوسراوانه هاتی باسی ته که یین .

۱۸ - ماموستا عیسا نرزاق الحسنی

له نوسراوی « تاریخ البلدان العراقیه » باسی ههولیر ته کا که تهلی له
 زور سه رچاوه وکتیب و نوسراوی تر وه ری گرتوه . ده رباری میژوی کونی
 ههولیر تهلی « ته م شاره به اربل ناویراوه و به اربانیلوش ناوی هاتوه و له
 اساری میژوی اشوری ناوی هاتوه که شاریکی پیروز وجیگای خوا عه شتار
 بوه » « ته م شاره له زور شاره کونه کانی تر گرگ ته بوه وریگای کاروانی
 نیوان وولات و ده و له تان بوه . و سه ره ربه گای بازار گان و هه شت که ران
 (رحاله) بوه » .

ته م شاره له گه ل چه رخی زمهانه زور شه ری دیوه و ته ک شه ری ته ته ر
 و شه ری دارا و اسکندر و کاتی حاکمه تی منظرالدین له کوردستان ته ته ره کان
 نه یان توانیوه ههولیر بگرن ، له م نوسراوه ولیر به شاری ههولیر کون و تازه

ماموستا عبدالرزاق باسی کردوه ئیحه لیرهادها شهووی باسی میژوی به
نه نیوسینهوه .

ماموستا ئهلی خه لکی ههولیر کوردن وله سهه رهوشت وزبانی
کونی کورد ماون وله نزیکه ئهم شهه نزیکه سی سه دو په نجا کاریزه بوه
وهه لپه علمانه گه وهره ی اسلام له اصلا خه لکی ئهم شهه ن وهك ابو البرکات
که ناسراوه به ابن المستوفی وعالم علی عیسی اریلی وابو احمد القاسم الاربلی
مناره به کی کون له ههولیر ماوه تهوه ئهمه مناره به ئیرانه کان دروستیان کردوه
« ماموستای بهرز لیمان بیوری ئهم مناره به له هه موکتیبه میژوو نوسراوه
که حاکی ههولیر مظفرالدین دروست کردوه » .

١٩ - ماموستایان شه باقر وهه وه سفر

له بهرگی (ه) نوسراویان « بو وولاته پیش که وتوه کانی کون » ئه لین اربل
ئاوی زور جار له نوسراوه کوه کانی میژودا هاتوه وهه توانین بپن ئهم شهه
نه شه شاریکه له زمانه اشوریان تا ئیستا ماوه وئاوی له میژوی سوهه به کان
که دوو ههزار سال پیش عیسا به « ئوریلیم » ئاوبراوه وله نوسراوی
بابلیه کاا به « اربائیلو » ئاوی هاتوه ئهم شهه له دهوری زور کون (که به یهك
بوه به په رستکا وشوینی ههشتار) ناسراوه .

له هه لای ههولیر چه ند نوسراوی کون دوزراوه تهوه له گه ل په یکه ریک
« تمثال » له میسی زهره دروست کراوه وله سهه ی نوسراوی « ههشتار » .

سحارب ملیکی اشوری له نزیک ههولیر جوگایه کی ئاوی گه وهره ی
هه له بهستوه له بهستوره وه و به ههولیر ئاوی کو استوده تهوه .

ناوی ههولیر له شهری دلارا واسکندر داها توه له له سالی ۳۳۱ پیش عیسی
 روی دنوه ، ههولیر له زمانی نورثی سالی ۱۴۸ پیش عیسی ههتا سالی ۲۲۶
 پاشی پایهختی دمو لهتیکي مهزته بوه که (حدیب) ناویراوه . ئه و دمو لهته
 مهزته زور بههیز بوه وچه ندین وولاتی دی خستوه ته ژسر چنک بیجگه
 وولاتی ههولیر دهستی بهسر هه مو مابهین ههولیر ونصیی .
 وسوریکي تری روبری فرات بوه وشه « حدیب » له زمانی قارامی ئه وتری
 به مابهین ههردوو زی .

شاری ههولیر بهینیکي زور سلوقیه کان و فرثی ههردوولا ههولیانداوه
 داگیری بکهن له گهله ئه مه دا کوردی ئه م وولاته سه رمان بو هیچ لایه ک
 دا نه ناوه .

ئهرمه ته کان له زمانی پاشایان « تکرانی به کهم » سالی ۸۳ پیش عیسی
 وسترهاته ههولیر بگرن برمان ته کرلوه .

شاری ههولیر زور شهرو غهرته ئه ی تری دیوه رومانیه کان وسترهاته
 که حکمی بکهن بهلام قیصری رومانی - هدریان - ناو وازی له م وولاته
 هیناوه وپاشی بهینیک امبراتوری رومانی - کرکلا - به لاماری خاکی ههولیری
 داوه ئه میش هیچی پی ته کرلوه له بهر ئه وه دهستی کرد به هه لکه ندنی گوری
 مردوه کان که له دهرومی شار بوه .

له سالی ۵۰۰ میلادی دیا ته تی مسیحی بلا بووه ته وه و بووه ناوچه به کی
 دینی بو برایانی عیسی قه شه زینا به کهم که سیکه که ئوسراویکی به زمانی
 سربانی له میزوی ههولیر ئوسیره به ته م نواسره له چه رخی شش پاشی
 عیسی بوه له ده وری اسلامدا شاری ههولیر له حموری قه لا
 شهرداو چه نه خه له حق و بازاریکی مهزنو چه نلین مزگوتی تیا کرلوه .

دوی کونی ههولیر اربیلو واربل بوه و به زمانی کوردی له کونفا به
 ئاویراوه ئهم وشهیه ورده ورده بوه به (ئهولهیره) ئهم وشهیهش
 گوراوه به (ههولیره) « ئیستا به کوردی به ههولیر ئاو ئهیری » .
 منارهی کونی ههولیر ئایستا ماوه لهلایه ن شامظرالدین دروست
 کراوه .

له بابته ئاساری (شونهوار) وولاتی ههولیر له چای حریر زور
 بهجی ماوهی کون ههروه ها ناوی ئهشکهوتی « شانهدمر » ئهبن
 وئه و ئهشکهوته چهند سال لهههویشن زور شتی تیا دوزرایتوه . ئهشکهوتی
 شانهدمر دمرگای پانی ۸۲ یه و بهالای ۲۶ یه و له ئاوهوه پانی ۱۷۵ یه
 و فوولی ئیستا نزیکی ۱۷۵ یه و زیاتر و لهم ئهشکهوته ریگانهیه
 بوئهشکهوتیکی تر تا ئیستا (دایرهی ئاسار) وهیچ کس نهچوه « ئاو
 ئهشکهوتی دوهم » .

ئهم پشکنیه له ئهشکهوتی ئاو براو دهری ئمخا که خه لک لهو خاکه
 پیش دهوری میژو که « دهوری بهرد ئاوهیری » ژیلوه وادا دیاره ئهم
 ئهشکهوته ههفتا ههزار سال پیش تریوه (ئاساری مروفی کونی سیتی له)
 ئهشکهوته دوزراوه توه و زور شتی عهتیکه که بهدمست کاری دروست کراوه
 پاشی هه لکه ندن و گهران ودمست هاتوه و دوزرایتوه .

لهم نوسراوه وادمر ئه کهوی که خاکی عراق کوترین خاکه له سههر
 دروی زه مین که مروفی تیا په یلنا بوه وئهو شتانه کههوزا تیموه دیاری ئمخا
 خه لکی ئهم خاکه له میژودا هه ریش کهوتوبون و دیسان لهم میژوه روئا کهدا
 دهر ئه کهوی که وولاتی کورد هه ر ئاوه دان بوه .

د بزمي همولير «شاريکه شايه تي ميژويه کي زور کون وبه اريمل واريل ناو براوه وزور جار له کتيب نوسراوه له مغل شري اسکندر ودارا نوي هاتوه . ههولير له سالي ۶۰۰ هل لاوبانگي بلاويوتوه «واني نه کم» که مقصد نه وه ، وختي حکمي مظفرالدين . له وزه مانه داشاري ههولير زور گوره بوه وپه تال له دموري مغولي کان شار وولاتي ههولير چنک بخول نه کوتوه وله لايه نيميره کورده کاتوه حکم کراوه . ههروه ها . هم شاره له دموري عثمانيه کانيشا واليه کان له سر هم وولاته دسته لاييکي ته واوريان نه بوه ههولير دانيشتويان ريان ننداوه په نادرشا له ۱۷۳۲م داگيري بکا پيښه بخانه چا کي موه .

ههولير له مخه کونه کاني بابلي وناشور به کان به نوسيني بزمي به اربا ايلو ناو براوه وله مخه کونه کاني يرانيان به اريلا ناوي هاتوه .

هم شاره له ميژوي کوندا جيگاي کبه (نه شتر) بوه که له هه مو لايه کموه خه لکي بو هاتوه له چهرخي دووه مي پيشت عيسي له ناوچه ي همولير دموله تيکي سر به خو به ناوي نه شيانان « وادياره نه مانه تاغه به ک بوين له کوردمواري دموروشي وولاتي ههولير و نه شيان کانه کان نه يان هيشته بي گانه ده ست بخانه کاروباري وولاتي نه وه به مېسته وه ساسانيه کان که زور وولاتيان به ده ست هيناوه . نه يان توانيوه وولاتي ههولير ، داگير بکه ن له جکميده اراڼي کوني سالي ۳۵۸ م که شوره تي جوړ داغ بوه شوني قه لا مەرکزي دموليت بوه وله زماني هم تا کورده ثاني مسيحي

سلمانده و په سند یوه هملیر سال ۵۶۳ هـ دحوله ییکی کوردی تیا یوه که
له لایه ن زین الدین علی کچکه وه دامه زراوه ویا تهمختی شازمهی دایه یوه . له ناو
دارانی هم بنه مالیه سلطان مظفر الدین که زلوای قارمان سلطان
صلاح الدین یوه .

له بابته شوی نه کونه کانی هملیر ، نارویه کی زور کون وقه لایه کی کوتره ،
وایدیاره هم قه لایه زور سخت یوه بهر لیم بهر همو به لامار دایک خو ودمر گای
یوه همرکات هم دمر گانه داخراوه که نه یی نه توانی بگانه نریکی .

۲۱ - ماموستایین « محمد هادی دفتر و عبدالله حسن »

له نوسراویان « عراقی سهرو دایر به هملیر تهلین » هم لیوا یه له میژوی
کوندا زور باس کراوه وله خاکی هم ناوچه شیری فارسه کان و مادیه کان
« کورده کان » چه ند جار روی داوه و ههرومها له نریک هم شاره شیری دارا
واسکندر به همو هیزو بهر پایوه وزور شهرو غاشوی تر له مابین
هولاکو و تیمور لک و اسلامه کارندا . وولاکی هملیر به ناوی شاره
گه وره که ی هملیر (اریل) ناو نه بری و تهلین ناوی کونی « اربائیل یوه »
له م شارمدا قه لایه کی زور کون هیه وکس فازانی هم شاره چه ومختی
دروست کرلوه و بیانی کی به زور میژو نوسان تهلین هم شاره له ینوی و
بابل کوتره .

۲۲ - له نوسراوی « دلیل الجغرافی العراقي » نویسی دکتور احمد سوسه

لاپه ره ۳۷ دمر بارمی شاری هملیر هاتوه « له شارانی به ناو بانکی
عراقه وله کورنوه هه نا ئیستا هه ره له موجوده پیی هموترا به نویسی بابی

واشوری به (اره ئیلو) وه نویسی فارسی کون به (اریره) نساو نه برا هم
 شونی - شاری ههولیر ههها شاریکه له کوتترین شاره کان که ههها ئیستا
 هه دروستی ماوه هوه و هم شاره له زمانانی کون زور به شاریکی به ناوبانک
 نه ژمیرا چونکی له هه وچهی چه ند ریگا کاروانی هه لکه موتون له بهر هم
 به زرگانی و تجارتی هه مو لایهک له م شاره وه تی نه پیری و دووباره هم شاره
 به شاریکی به نرخ نه ژمیرا له بهر هه وهی چه ند جیگای ئایینی و عبادتی کونی
 تیا به .

هه لکه وتی شاره که له هه وچهی وولائیکی که هه وهدا بو زور
 شاری مزین و گهرم له هم شاره له میژوی کون روی دلو و له م شاره
 به ناو بانگاه شاری اسکندری که هه وهدا و ناوای پاشای فارس له سالی
 ۳۹۱ پیش عیسی . شاری ههولیر هه ره له کو هه وه به دوو بهشی هه لکه موتوه
 به شیکیان له هه ره قهلا به وه که هه وچه لایهش و هختی خوی له هه ره گردیکی
 به رزو به رینی دروست کراوه و ناوچهی دوو هه می شاره که له خواره وه به
 واته ده و راو بشتی قهلا خانو و بازار و مزگهوت له قهلا وه
 و دامینی قهلا وه له خواره وهی قهلا کو نهی ههولیر ۳۵ م له
 خواره وه به رزی وه ژیره وه بو قهلا له کونسا دوو راو پری به وه
 بو هه ره که وتی وه دهر گای ئای هه ره ریگایه کیان چه وه نیو قهلا . له هه ره
 دهر گای که وه ره شونکی به رز نیدا کرلو و هه بر جیکی به رز نه می شی بو هه
 ماشای هم لاو هم لای قهلات به وه له کاتی شاره وه تنگان دا . زور جار هم
 به ره به کار هاتوه هه ره و هختی دهر راو بشتی شاره که له قرف دوو منعه وه گیرایی
 ههولیر ههشتاو نو کیلومتر له کرکوک دوره وه له ههولیر بو شاری موصل
 نهود و پنج کیلومتره .

مام وستای بهر هرومه له نوسراوه کي لهلی هاونه هواره کانی
ولانی همولیر حاجی هومران وشقلاوه - صلاح الدین - ولسم روموه
وزورشتی تر باس نه کا .

ولهلی له شونه کوته کانی همولیر که به همولیری کون نه میړی دجوړگی
سحارب « شون ئاواړی لای گوندی مورتکه په وده لوی وه (۲۰) کیلومتر
جوړکه له مک خراوه تا گه یشتو ته همولیر .

وله سهر وچاوهی نهی له شونی هه لگرتی ئاو نقشه په کی مساری
هیه که هم باسه روون نه کا هوه وله بهی ماوهی زود کون (اشار) که
نه گرینهوه چرخي بهرد (پیش میژو) نه ش نه شکوهی شافره زور
نوسری عربی وه نوسرانی تر دهر بارمی میژوی همولیر باریان کردوه بهلام
زوربان ته نها باس چند دوره ویا چرخیک یان کردوه وزوربان باسیان
لهو کا ته کردوه که هاتونه همولیر نهو همولیر له کانی ژبانی خوربان چلون
بروه . له بهر نه وه زانیت هه چنده زوره دباری همولیر بهلام بچر بچره هه
نوسر مک باسه کي و هه نه ش و جو کاتیکه .

۲۲ - مام وستای

گه وړه خوای لی خوش بو (سید حسین حرنی موکرانی) وانه زانم
ته نها نوسر مک کورده که به زبانی کوردی گهلی زانستی دهر بارمی میژو و
کومه لایتی شار وولاتی همولیری پیش سالی ۱۹۵۰ نویسه لهم نوسراواهی
(ئاوریک بو پاشه وه) وله کانی خوی له همولیر چاپ کراوه لهم پر تو که باس
شاری همولیر وقلای نه کات ولهم نوسراوهی باس حکمدارانی همولیر نه کات

وہک میر علی کچکے - و میر زین الدین - و شاہی گھورمی ہولیر سلطان
مظفر الدین حیدر باری کاتی حکمداری سلطانی ناوبر او گہلی باس پیش کوتی
ہولیر و باس ہم دست گاہا ہی وہک قوتا یخا تہ فہ خوش خا تہ میروانخا تہ -
دیومخہ و زور کردوی تری ہم سلطانہ نکات .

و دمر بارہی حکمدارانی سوران کہ جار ہجار پایہ تختیان رواندوز بووہ
وہ یا حریر و جار و اش بوہ ہولیر پایہ تختی دوحہم بووہ .

و مام وستای ہریز سید حرنی زور فوسراوی تری چاپ کراوہ
لہ بابتویان و میژوی کورد وہ کہم کہہ کہ چاپخا تہی (زاری کرمانجی)
لہ ہولیر دامہ زرا تہ وہ و مروز نامہ وہ گو قاری کوردی لہ ہولیر دہر کردوہ .

ہہروک باس کرافوسہ زی تر و فوسراوی تر زورن کہ لہ میژوی لہ ہولانہ
دولون ئینہ نامہ زما تر بہ پیوست مان تہ دی درژہ ہم وتارہ ہری .

نوسەر

نوسەر هادي رشيد چاوشلي له بنه ماليكي كوني كوردی ههولير ه
باير ههولير به صالح سور ناو دراووه وه تيرى هم بنه ماله له كاتى
دوله تى عثمانلى به چاوشلي ناو بانگيان دراووه .

وه له سالى ١٩٣٠ له ههولير بووه وه له سالى ١٩٤٣ له كليى ياساي
(حقوق) ده چووه وه سالى ١٩٤٤ كليى عسكرى تهواو كردوه - يكم
كارى له دولت چه نديانك به ملازم ماوه انجا له ميس ١٩٤٥ بوته مديري
ازيان (له لادى سليمانى به مديره سور ناو بانگى بلاموتوه) .

وه له زور جىگاي سليمانى وههولير وه كر كوك نهرمانى دهولتى به مديري
وقائىقامى وههروك بلديه شارستانى ديوه - دوا وظيفهئى (وه كالتى وزيرى
ناوخوى بووه له بنه) .

وچهند سال به پاروگاي كارى كردوه ئيسته به كشتوكال له ههولير
خهريكه .

وهلهزور كومهل زانستى كارى كردوه وماوهيكى زور له چهند كوشار
وروژنامه به كوردى وعربى نوسينى بهردوام بووه وهماوهى چوارسال
ههروكى دهست نوسه رانى گوشارى وزارتى ناوخو بووه له كاتى خوى تا ئيسته
٢٥ نوسراوى له چاپ دراوه .

رسته‌ی بهشه‌کائی نوسراو

هولیر له گمل کاروانه‌ی فملک	۱ - بهشی یکم
دیمه‌نی کولی شاری هولیر	۲ - بهشی دوهم
وږان وکومه‌لایاتی	۳ - بهشی سیم
سمرگزشتی گومدانی وه‌تابوری	۴ - بهشی چواره‌م
کشتو کال بشیومی کون	۵ - بهشی پنجم
گاهه‌لگ و مرابولدن	۶ - بهشی ششم
چهل لاهریک له فوسینی چاند	۷ - بهشی هه‌وتم
نوسره‌دیمه‌لای هولیر	
نوسراو	۸ -

